

J E Z I K *in* lovstvo

A stylized, black silhouette of a running figure is integrated into the design. The figure's head is a solid black circle, and its body forms the vertical stroke of the lowercase letter 'i' in the word 'in'. The figure's legs are extended forward, and its arms are bent in a running motion. The figure appears to be running upwards and to the right, following the curve of the 'i' and the 'n'.

VSEBINA

Uvodnik	79	Tomaž Sajovic <i>Spoštovane bralke, spoštovani bralci</i>
Razprave in članki	81	Mihaela Koletnik <i>Govor pri Sv. Trojici v Slovenskih goricah</i>
	91	Zoran Božič <i>Simbolika dogajalnega prostora v Matkovi Tini, Sreči in Krstu pri Savici</i>
	95	Zoltan Jan <i>Ljubka Šorli med Italijani</i>
Metodične izkušnje	101	Tina Rupnik <i>Literarni klasiki v srednješolskih berilih pri nas in v Evropi</i>
Poskusi branja	108	Irena Marinč <i>Jezikovna kompetenca drugošolcev v uporabi glagolov ter samostalniških in pridevniških besed pri opisu predmetov in slik</i>
Gradivo	114	Milan Dolgan <i>Učbeniki slovenskega jezika</i>

Jezik in slovstvo

Letnik XLVI, številka 3
Ljubljana, december 2000/01

ISSN 0021-6933

<http://www.ff.uni-lj.si/jis>

Časopis izhaja mesečno od oktobra do junija (8 števil)

Izdaja: Zveza društev, Slavistično društvo Slovenije, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana

Uredniški odbor: Tomaž Sajovic (glavni in odgovorni urednik), Miha Javornik, Irena Novak - Popov (slovstvena zgodovina), Erika Kržišnik, Alenka Šivic - Dular (jezikoslovje), Boža Krakar - Vogel, Mojca Poznanovič (didaktika jezika in književnosti)

Predsednica časopisnega sveta: Helga Glušič

Tehnični urednik: Samo Bertonec

Oprema naslovnice: Samo Lapajne

Računalniška priprava: BBert grafika, Resljeva 4, Ljubljana

Tisk: Littera picta d.o.o., Rožna dolina c. IV/32-34, Ljubljana

Naslov uredništva: Jezik in slovstvo, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana

Naročila sprejema uredništvo JIS. Letna naročnina je 5500 SIT, cena posamezne številke 720 SIT, cena dvojne številke 1330 SIT. Za člane Zveze slavističnih društev Slovenije je letna naročnina 3900 SIT. Za dijake in študente, ki dobijo revijo pri poverjenikih, je letna naročnina 2000 SIT. Letna naročnina za evropske države je 60 DEM, za neevropske države pa 70 DEM.

Naklada 2000 izvodov.

Revijo gmotno podpirajo Ministrstvo za kulturo RS, Ministrstvo za šolstvo in šport RS, Ministrstvo za znanost in tehnologijo RS ter Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Revija je vključena v mednarodni podatkovni zbirki MLA – *Modern Language Association of America, New York*, in *New Contents Slavistics, Inhaltsverzeichnis Slavistischer Zeitschriften – ISZ, Verlag Otto Sagner, München*.

Revija je uvrščena med izdelke, od katerih se plačuje 8-odstotni davek na dodano vrednost.

Spoštovane bralke, spoštovani bralci

Kot ste opazili, je z novim letnikom revija *Jezik in slovstvo* bogatejša za stalni urednikov uvodnik, ki bo imel vsaj dve nalogi. S svojo nekoliko razširjeno predstavitvijo objavljenih prispevkov bo pomenil vez med kazalom in vsakokratno vsebino številke revije, hkrati pa bo omogočal — in to bo njegova druga naloga — različna razmišljanja urednika in uredništva tako ob objavljenih prispevkih kot tudi ob aktualnih dogajanjih, ki zahtevajo strokovni in znanstveni premislek.

Tretjo številko začenja razprava Mihaele Koletnik o govoru pri Sv. Trojici, deloma urbaniziranem središčnem naselju v osrednjem delu Slovenskih goric, v katerem je manj kot desetina prebivalcev kmetov, večina pa jih je zaposlenih v industriji, obrti, trgovini in gostinstvu. Posebej je treba opozoriti na avtoričino raziskovanje skladenjskih značilnosti govora, ki pomeni obetaven nastavek tudi za raziskavo besedil različnih govorov. Dialektologiji bi se s tem na stežaj odprla vrata v spoznavanje posebnosti pokrajinskih »razumevanj« sveta, zapisanih v značilni oblikovanosti besedil. Sledi krajši literarnozgodovinski članek Zorana Božiča, ki na privlačen, svež, esejistični način razmišlja o simboliki dogajalnega prostora v Pregljevi *Matkovi Tini*, Kosmačevi *Sreči* in Prešernovem *Krstu pri Savici*. Rubriko *Razprave in članki* zaključuje prispevek Zoltana Jana o percepciji goriško-tolminske pesnice Ljubke Šorli v italijanskem kulturnem prostoru. Posebna vrednost članka je piščevo opozarjanje na intimno doživljanje pesničine lirike pri tistih Italijanih, ki so se z njenim delom srečali med sodelovanjem s slovenskimi kulturnimi ustvarjalci v Gorici.

Rubriko *Metodične izkušnje* tokrat predstavlja zelo zanimiv prispevek Tine Rupar o literarnih klasičkih v srednješolskih berilih pri nas in v Evropi, ki kritično opozarja tudi na pomanjkljivosti obravnave klasične literature pri nas.

Posebej je treba opozoriti na raziskavo Irene Marinč z naslovom *Jezikovna kompetenca drugošolcev v uporabi glagolov ter samostalniških in pridevniških besed pri opisu predmetov in slik* v rubriki *Poskusi branja*. Raziskava o pridobivanju besednega zaklada je bila opravljena na osnovni šoli v Kostanjevici na Krki, ki jo obiskujejo v glavnem otroci iz okoliških vasi, torej iz okolja z nizko povprečno izobrazbeno strukturo. Zelo obetavno in tudi zelo pomembno področje, ki bi ga bilo treba projektno raziskati.

Številko končuje rubrika *Gradivo*. V njej je objavljen prispevek Milana Dolgana, ki na enciklopedični način seznanja bralke in bralce z učbeniki slovenskega jezika danes in nekoč.

Uvodnik zaključujem, kot se ob prihajajočih praznikih spodobi: v svojem in uredniškem imenu bi rad vsem zvestim bralkam in bralcem zaželel srečo, zadovoljstvo in veliko ustvarjalnosti v novem letu.

Tomaž Sajovic
Glavni urednik

Navodila avtorjem

Prispevki za Jezik in slovstvo so napisani v slovenščini, izjemoma v tujem jeziku. Članki ne smejo presegati avtorske pole (16 strani), prispevki za rubriko Metodične izkušnje naj ne bodo daljši od 8 strani, poročila in ocene so dolga največ 4 strani. Članki morajo biti opremljeni s povzetkom do 1 strani in sinopsisom (2–3 stavki). Avtor odda svoj prispevek kot disketni zapis (3,5") ter mu priloži dva natisnjena izpisa na naslov **Uredništvo Jezika in slovstva, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana**. Besedilo je treba priložiti številko avtorjevega žiroračuna, ime in naslov banke, podatke o stalnem bivališču, EMŠO, davčno številko, telefon ter po možnosti elektronski naslov.

Tehnični napotki. Besedila naj bodo napisana v programu Word for Windows, v pisavi Times New Roman CE, velikost 12 z eno in pol medvrstičnim razmikom in levo poravnavo ter s 2,5 cm robovi na formatu A4. Naslov članka in poglavij naj bodo napisani krepko in v velikosti pisave 14. Korektore svojega prispevka avtor opravi v tednu dni. Pri tem se drži Slovenskega pravopisa 1994. Daljši navedki so ločeni od drugega besedila. Izpusti so v navedku označeni in poševnem oklepaju. Številka opombe stoji stično za ločili. Literatura se navaja na kratek način v oklepaju v tekočem besedilu in v opombah, v daljši obliki pa v seznamu literature na koncu prispevka. Med besedilom se sklicujemo na dela takole: (Bahtin, 1982: 123), v seznamu pa navedke razvezemo: Bahtin, Mihail (1982). Teorija romana. Ljubljana: Cankarjeva založba. V opombah so bibliografske enote navedene takole: Bahtin, Mihail (1982). Teorija romana. Ljubljana: Cankarjeva založba, 13. Na koncu vsakega navedka je pika. Naslovi samostojnih izdaj so v pokončnem tisku.

Revija Jezik in slovstvo je dostopna tudi na internetu: <http://www.ff.uni-lj.si/jis/>.

Uredništvo

Mihaela Koletnik

UDK 811.163.6'282.3(497.4 Slovenske gorice)

Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru

Govor pri Sv. Trojici v Slovenskih goricah¹

Trojiški govor spada k vzhodnemu slovensko-goriškemu podnarečju, širše k panonski narečni skupini. Govor ne pozna tonemskih nasprotij, kolikostno nasprotje pa je še ohranjeno. Soglasniški sistem se od knjižnega razlikuje le v posameznih razvojih. V pregibanju prevladuje nepremični naglasni tip na osnovi. Tvorba zloženih povedi se bistveno ne razlikuje od knjižne tvorbe.

0 Sveta Trojica v Slovenskih goricah (458 prebivalcev) je razpotegnjeno gručasto, deloma urbanizirano središčno naselje v osrednjem delu Slovenskih goric. Leži nad Pesniško dolino na nizkem slemenu vzhodno nad umetnim Gradiškim jezerom. Na severu prehaja v Porčki Vrh,² na jugu v Zgornjo Senarsko.³ Vzhodna stran griča se znižuje v dolino Ročice in Drvanje, zahodna stran v dolino Velke. V višjih legah so njive, sadovnjaki in brajde, nižje pa travniki in pašniki. Manj kot desetina prebivalcev je kmetov; večina jih je zaposlena v industriji, obrti, trgovini in gostinstvu. Naselje je dobilo trške pravice šele leta 1872. Pouk se je pričel leta 1786 v samostanu. Prva šola je iz leta 1870, druga iz leta 1969. Leta 1631 je bila na griču zgrajena lesena kapela sv. Duha, do leta 1643 pa je že bila sezidana tudi cerkev sv. Trojice, od katere sta še ohranjena sedanji zvonik in tretjina stavbe. Leta 1662 je rodbina Stubenberg, lastnica cmureške graščine, izročila cerkev v oskrbo redovnikom avguštincem. Ti so leta 1692 prizidali samostan, ki je bil večji od sedanjega, med leti 1735 in 1740 cerkev povečali, jo baročno predelali in ji od 1779 do 1780 prizidali še dva zvonika. Proti koncu 18. stoletja je cerkev zaslovela kot božja pot in leta 1787 postala župna. Ko je cesar Jožef II. prepovedal romanje, so se cerkveni dohodki tako zmanjšali, da avguštinci cerkve in samostana niso mogli več vzdrževati, zato so ga leta 1812 zapustili. Župnijo so upravljali svetni duhovniki do leta 1854, ko so jo prevzeli frančiškani.

1 Glasoslovje

1.1 Naglas in kolikost

Trojiški govor spada k vzhodnemu slovenskogoriškemu podnarečju, ki je sestavni del panonske narečne skupine. Kolikostno nasprotje med dolgimi eno- ali dvoglasniki kot nasledniki stalno dolgih in kratkimi samoglasniki kot nasledniki staro- in novoakutiranih samoglasnikov v neznadnjih in zadnjih ali edinih besednih zlogih je ohranjeno. Slovenskogoriško narečje ne pozna tonemskega naglaševanja. Izvedena sta bila oba splošnoslovenska naglasna premika: (1) pomik z dolgega in

¹ Članek je nastal na osnovi gradiva, zbranega za jezikovno analizo vzhodnih slovenskogoriških govorov v mojem doktorskem delu *Slovenskogoriško narečje*; mentorica red. prof. dr. Zinka Zorko.

² Kraj se prvič omenja leta 1338 z imenom *Purchstal*. Prim. Blaznik (1988: 127).

³ Kraj se prvič omenja leta 1398 z imenom *ober Swainen Hard*. Prim. Blaznik (1988: 227).

kratkega cirkumflektiranega zloga: zláto → zlatô; ôko → ôko → okô ter (2) umik naglasa s končnega kratkega zloga na prednaglasno dolžino: dūšà → dúša. Izveden je umik naglasa s končnega kratkega zloga na prednaglasni kratki samoglasnik: ženà → žèna; kosà → kòsa; mǎglà → mǎgla; novo naglašeni samoglasnik je ostal kratek: 'žena, 'kosa, 'megla.

Najmlajši so naglasni umiki (1) v posameznih besedah s cirkumflektiranega dolgega končnega, zlasti odprtega zloga: 'lexko, 'vūxa; (2) s kratkega cirkumflektiranega zloga: 'bogāt, 'nāpne, p'rinas. Kaže se tudi težnja po posplošitvi naglasa na vse ali večino oblik iste besede: p'rōsa, p'rōsla, p'rōslj; 'zemj, 'zemte, 'zemta (vel.).

1.2 Samoglasniški sistem

Samoglasniški sistem trojiškega govora vsebuje dolge naglašene, kratke naglašene in nenaglašene kratke samoglasnike.

1.2.1 Dolgi naglašeni samoglasniki

Sistem dolgih naglašanih samoglasnikov sestavljajo enoglasniki in dvoglasniki:

i:	ü:	u:
e:	o:	
e:ĩ	o:ũ	+ r:
a:		

1.2.1.1 Izvor

- i: ← stalno dolgega i: c'vi:rkj, 'i:ndj, k'ri:, 'li:st, 'mi:slin;
 ← v prevzetih besedah in imenih: 'fi:rma, ma'ši:na, 'ri:ble; 'Mi:rko.
- ü: ← stalno dolgega u: 'bü:rkle, g'rü:ška, 'lū:č, 'lū:plen, 'vū:š;
 ← v prevzetih besedah: 'fū:rtōx, 'lū:mpičj, 'pū:ngrat.
- u: ← stalno dolgega j: 'du:k (sam.), 'gu:t, 'su:nce, 'vu:k, 'žu:tj;
 ← stalno dolgega u pred drugotnim j: 'mu:jca;
 ← stalno dolgega i v skupini ūmi:, ūbi: 'mu:jtj, 'bu:jtj;
 ← v prevzetih in knjižnih besedah ter imenih: 'mu:rke, na'pu:mpalj; 'ru:m, 'žu:pnik; 'Lu:mpj.
- e: ← stalno dolgega e: je'se:n, 'le:t, 'pe:č, pe'pe:ja, 'še:st;
 ← stalno dolgega e: i'me:, 'pe:t, p'le:šen, 've:žen, 'ze:be;
 ← stalno dolgega ə: 'de:n, 'le:n, 've:s, z 'me:no;
 ← stalno dolgega ě v položaju pred j: 've:jalj, 've:je;
 ← redko novoakutiranega ə v nezadnjem besednem zlogu: 'pe:sjĭ, 'se:je, 'te:nkj;
 ← redko novoakutiranega e v nezadnjem besednem zlogu: 'ne:sa, 'pe:ka, 're:ka, t're:tjĭ;
 ← zgodaj podaljšanega novoakutiranega e: 'me:tel, 'se:ster, žē:n (vse rod. mn.);
 ← v prevzetih besedah in imenih: b're:f'to:šļ, d're:šma'ši:n; Ma'le:čnik, 'Me:tika, 'Pe:po.
- o: ← stalno dolgega o v položaju pred j: g'nō:j, 'lō:j;
 ← v prevzetih in knjižnih besedah ter imenih: 'mō:dļj, p'rō:bala; 'bō:lŭca, sim'bō:l; 'Vp:sek.
- e:ĩ ← stalno dolgega ě: be'se:jda, g're:ix, k'le:it, 're:ižen, s'le:ipj, 've:in.

- o:u ← stalno dolgega o: *gos'po:ut, 'mo:ust, si'ro:uta, 'šo:ula, 'to:u;*
 ← stalno dolgega o: *'go:ubec, k'lo:up, k'ro:uk, 'mo:uš, že'lo:udec;*
 ← zgodaj podaljšanega novoakutiranega o: *'ko:uža; 'ko:us, o:us* (rod. mn.);
 ← v prevzetih besedah: *'fo:utrala, fro:uštikl, pla'fo:un, 'to:uplik.*
- a: ← stalno dolgega a: *d'va; g'la:va, k'la:s, ko'va:č, k'ra:l, p'ra:x;*
 ← redko stalno dolgega a: *'ča:st, 'la:š;*
 ← v prevzetih besedah in imenih: *'fa:rof, 'ma:ntra, š'pa:jza; 'Ja:ka, Jo'la:nda, Se'na:rska.*
- ɾ: ← stalno dolgega ɾ: *'br:f, 'čr:f, 'sr:p, 'tr:s, 'žr:t.*

1.2.2 Kratki naglašeni samoglasniki

Sistem kratkih naglašanih samoglasnikov sestavljajo enoglasniki:

i	ü	u
ɛ	o	
e		+ɟ
ä		

1.2.2.1 Izvor

- i ← staroakutiranega i v nezadnjem in zadnjem besednem zlogu: *brada'vica, 'xiša, 'lipa, 'riba, 'žila; 'nič, 'nit, 'rit, 'sit;*
 ← staroakutiranega jata v zadnjem besednem zlogu v položaju pred n: *x'rin, 'sin 'sem';*⁴
 ← po mlajšem naglasnem umiku naglašenege i: *p'rinas, p'riteb;*
 ← v prevzetih besedah: *'cigel, g'lit, 'zic.*
- ü ← staroakutiranega u v nezadnjem in zadnjem besednem zlogu: *'bükva, 'jüžna, 'küra 'müxa, 'vüste; k'rux, 'küp, 'tü;*
 ← po mlajšem naglasnem umiku naglašenege u: *s'tüdenec, 'vüxa;*
 ← v prevzetih besedah: *g'rünt, 'lüft, 'züpa.*
- u ← staroakutiranega ɭ v nezadnjem in zadnjem besednem zlogu: *'vuna, 'žuna; 'pux, 'pun;*
 ← prednaglasnega ɭ po umiku naglasa s končnega kratkega zloga nanj: *'buxa;*
 ← novoakutiranega o v položaju pred nosnim soglasnikom: *'gunin, pri 'kun; 'kuj;*
 ← prednaglasnega o, ki je prišel pod naglas po umiku naglasa s končnega kratkega zloga, v položaju pred nosnim soglasnikom: *'kunec, 'u:na;*
 ← v prevzetih besedah: *'durx, 'furt, 'kulavj 'kuljavi'.*
- ɛ ← staroakutiranega ě v nezadnjem in zadnjem besednem zlogu: *b'reža, 'dělo, 'děvatj, go'retj, 'leto, 'režatj, st'rexa; 'dět;*
 ← v prevzetih besedah: *'ek, 'kětna, 'lěder.*
- o ← staroakutiranega ɔ: *'doga, 'goba, 'koča, 'toča;*
 ← ɔ po zapoznelem umiku naglasa s končnega kratkega zloga, če se naglas ni umaknil, ko je bil ɔ še dolg: *'moški;*

⁴ Govori se tudi *x'ren, 'šen.*

- ← novoakutiranega o v nezadnjem in zadnjem besednem zlogu: 'bōtra, 'božjī, 'nōsin, 'ōsy, so'bōta; k'rop, 'nōš, 'post, 'pōt;
- ← prednaglasnega o, ki je prišel pod naglas po umiku naglasa s končnega kratkega zloga: 'božič, 'dōbra, 'xōda, 'kōsa, 'kōtļ, 'ōsa, 'vōda;
- ← po mlajšem naglasnem umiku naglašnega o: 'bogat, 'mozol, 'ogon, 'poplat, 'pōzna;
- ← v prevzetih besedah in imenih: 'korp, 'mōrt, 'orbezļ; 'Pōrčič.
- e ← staroakutiranega e v nezadnjem in zadnjem besednem zlogu: 'detela, s'reča; 'več, 'zet;
- ← e po zapoznelem umiku naglasa s končnega kratkega zloga, če se naglas ni umaknil, ko je bil e še dolg: 'ječmen, 'jezik, 'mexka;
- ← novoakutiranega e v nezadnjem in zadnjem besednem zlogu: 'melen, 'seden, 'zelje, 'ženin, 'ženska; k'met;
- ← prednaglasnega e, ki je prišel pod naglas po umiku naglasa s končnega kratkega zloga: 'metļca, 'peče, 'rečen, 'zemla, 'žena;
- ← novoakutiranega ə v nezadnjem in zadnjem besednem zlogu: 'gene, 'meša, pre'mekne, s'nexa, 'zemen; 'deš, 'pes, 'teš;
- ← prednaglasnega ə, ki je prišel pod naglas po umiku naglasa s končnega kratkega zloga: 'deska, 'megla, 'pekļ, 'tema;
- ← staroakutiranega ě v položaju pred n in m: ko'lēna, Slo'venija;
- ← po mlajšem naglasnem umiku naglašnega e: 'četrtēk, p'reveč;
- ← v prevzetih besedah: c'vek, 'erpsy, 'fertik, 'remen.
- ā ← staroakutiranega a v nezadnjem in zadnjem besednem zlogu: b'rāzda, d'lāka, k'rāva, 'mātī, s'lāma; b'rāt, 'jās, 'tān;
- ← po mlajšem naglasnem umiku naglašnega a: 'ādent, 'nāpne, 'zāčne;
- ← v prevzetih besedah in imenih: g'lāš, g'vānt, š'kāf; F'rāncek, Žer'jāfcj.
- ī ← staroakutiranega ī: 'grča, 'xrbet.

1.2.3 Nenaglašeni kratki samoglasniki

1.2.3.1 Prednaglasni samoglasniki

1.2.3.1.1 Izvor

- i ← i: i'mē:, si'ro:ūta, ti'ši:, ži'vetj;
- ← redko ē: dik'lina;
- ← u: ki'pū:vlen, li'pī:je, vi'ši: (rod. ed.).
- u ← v redkih knjižnih besedah: br'usi:lina, dr'uzina, x'udič;
- ← j: g'učī:, zg'učī:mo.
- e ← e: be'se:jda, ne'bo:ū, pe'či: (rod. ed.), že'lēzo;
- ← ē: me'so:ū, pes'ti: (rod. ed.), pre'di:vo;
- ← ē: ce'pe:, kle'ti: (rod. ed.), le'se:nj, se'detj, tes'to:ū.
- o ← o: do'ma:, go'lo:ūp, go'retj, pro'so:ū;
- ← o: glo'boka, klo'pi:, zob'je:;
- ← redko u: izo'mi:ra, o'ki:nļ, o'mē:tna.

- a ← a: *bla'go:u, brada'vica, ka'me:je, pa'pi:ri;*
 ← v prevzetih besedah: *ma'si:nj, pla'fo:un.*
- ɣ/ər ← ɣ: *fɣ'cāje, smɣ'detj, sɣ'ce:, tɣ'petj;*
 ← ɣ v vzglasju: *ər'dečj;*
 ← ru: *dɣ'go:uč;*
 ← ob onemitvi istozložnega i: *pr'leta, pr've:zalj, pr'mizi, pr'jüžni.*

1.2.3.2 Ponaglasni samoglasniki

1.2.3.2.1 Izvor

- i/j⁵ ← i: *xo:di:n, 'jestj, 'mâtj, 'no:si:n;*
 ← u: *'kožix, 'pa:zdixa;*
 ← ě: *č'lovik, 'o:bit, 'so:usit, 'veditj, 'viditj;⁶*
 ← u⁷ v daj., mest. ed. m., s. sp.: *k/pr b'râtj, k/pr te'letj;*
 ← v prevzetih besedah: *'pe:nzija, 'šu:xj.*
- u ← ɯ: *'jâbuke, 'jâbučina;*
 ← v prevzetih besedah: *'a:ntux.*
- e ← e: *'nese, 'nesen, 'peče, 'teče;*
 ← ɛ: *'mize (im. mn.), 'pâmet, 'tele, 'žene (im. mn.);*
 ← ə: *x'la:pec, x'le:ibec; 'pe:isek, 'pe:tek, 'vo:usek;*
 ← v prevzetih besedah: *'le:der, 'remen, š'porxet.*
- o ← o: *'leto, 'me:sto;*
 ← ɔ: *'lipo, z 'lipo, 'mizo, z 'mizo, 'želot;*
 ← v prevzetih besedah: *b'ri:tof, 'fju:rtox, 'pu:nčoxj.*
- a ← a: *'de:latj, 'jâgoda, s'fo:ura, 'ža:gatj;*
 ← -il, -ěl, -al, -əl: *xo:da, p'roša; 'veda, 'vida; 'de:la, 'pela; 'ne:sa, 'pe:ka;*
 ← redko ě: *go:usanca;*
 ← v prevzetih besedah: *'pü:ngrat, 'ra:ufank, 'šo:uštär, 'ža:jfa.*
- ɣ ← -eri-: *'vevrca.*
- ɭ ← zaradi upada samoglasnika ob l: *g'rɛ:bl̥ca, 'kotɭ, 'ta:jfl̥.*
- ŋ ← zaradi upada samoglasnika ob n: *po'su:nčɣca, pre'mekɣtj, s'večɣca.*

1.3 Soglasniški sistem obsega zvočnike *l, r, m, n, j, j̥, v* (z variantama *f* in *u*) ter nezvočnike *p, t, k, s, š, b, d, g, z, ž, č, f, c, x*.

Praslovanski *l̥*, srednji *l* in *l'* so sovpadli v srednji *l*. *L'* je ohranjen samo v besedah *'olje* in *'zelje*.⁸ V *l* je prešel tudi *l̥* pred soglasnikom: *'a:lfa, 'fo:lgalo, 'je:lka; -l* se v naglašenem zlogu izgovarja kot

⁵ Izglasni *i* se izgovarja manj napeto, nekoliko niže od naglašene *i*.

⁶ Govori se tudi *č'lovek, 'orex, 'so:uset.*

⁷ V panonski narečni skupini se v daj. in mest. ed. m. sp. nepoudarjeni *u* preko *ü* delabializira v *i*. Prim. Ramovš (1952: 32).

-*u*/-*ja*: 'ba:u, 'vi:či:ja, 'gor o'bü:ja, sicer pa kot -*a*: 'dela, 'nosa, 'pe:ka, 'visa. *R* je kot v knjižnem jeziku. *R'* v pregibanju izgubi palatalni element: 'mežnara, pa 'pi:ra, 'šo:ulara; črč- in žrč-: č're:ida, č're:išna, ž're'be; disimilaciji: *r-r* > *n-r*: 'ma:ntra, z'ma:ntranj in *r-r* > *j-r*: 'fa:jmašter. Končni -*m* prehaja v -*n*: b'râtan (daj. mn.), 'sestran (daj. mn.), s te'leton; 'ba:ran, k'leplen, ž'gen; *mn* > *ml*: 'gümla; *n-(b)-n* > *d-(b)-n*: do'ben; *m-n* > *v-n*: 'venda 'menda; *pm* > *pn*: 'fi:špan/fü:špan; analogični *n*: b'remen, 'semen, v'remen. Rinezem: 'me:isuc, 'pa:jank. *N'* > *n*, na začetku besede in med dvema samoglasnikoma > *j*: 'kôstan, 'lü:kna; 'jega, 'jiva; li'pi:je, 'žegnaje. V je [v]: b'reškva, ne'vešta, v'do:uva, le pred nezvenečim nezvočnikom in na koncu besede je *f*: bez'ga:fke, fp're:čtj, 'ilofca; *f* k'le:itj, *f* 'šo:ulo; p'râf, zd'râf, ža'li:tef. V vzglasju besede pogosto onemi: 'sa:kj, 'zemen, nastopa pa tudi kot proteza: 'vüxa, 'vüste, 'vü:š; redko -*u* za /v/: 'a:uto, 'ra:uno. *J* se pojavlja tudi kot novonastali prehodni glas: 'xu:jdo, 'mu:jca, 'na:jšlj, 'ojstra, 'vu:jžgen, ž'ga:jnkj. *P*, *t*, *k*, *b*, *d*, *g* in *x* so dobro ohranjeni. Nezvočniki imajo razvrstitev kot v knjižnem jeziku. Primarna *dl* > *l*: 'šilo, 'vile. Disimilacija *tl-dl* > *l*: c'vela, fk'râlj, p'rela. V soglasniškem sklopu zaradi lažjega izgovora *t* lahko onemi: 'lü:šno, m'la:cj. Prim. še *pt-* > *t*: 'tič, 'tičj; *tl-dl* > *kl-gl*: k'lâčtj, g'le:itva; *dn* > *gn*: g'nes; *xč* > *šč* > *č*: š'če:rka > č'e:rka. Vzglasni *t* in izglasni *x* se izgubljata: 'xor ← thor 'dihur; f'ča:sj. *Z*, *ž* pred nezvenečimi nezvočniki in na koncu besede pred premorom > *s*, š. *Sk-* > šk-: šk'rja; šč > š: 'išen, k'le:iše, ti'ši. *Z* pred *j* > *ž*: ž 'jive, ž 'jo:u; iz po upadu *i* > *s* (ob nezvenečih soglasnikih): s 'fo:utra, s 'koče. *F* se premenjuje z *v* (glej zgoraj); v starejših in mlajših prevzetih besedah: 'fa:rba, 'fa:rof, 'fertik, k'nof, 'lüft, ža:jfa.

2 Oblikoslovje

2.1 Samostalniška beseda

2.1.1 Samostalniki

V ed. so ohranjeni vsi trije spoli. Ž. obliko imajo nekateri sam. s. sp. (g'ne:izda, 'jâbuka, ko'lana, 'o:yka, 'vüxa), v mn. pa sam. s. sp. postanejo ali ž. ali m. sp. Moškospolski so v dv. in mn. sam. s. sp., ki osnovo podaljšujejo s -*t*.

2.1.1.1 Moške sklanjatve

Sam. 1. m. sklanjatve se sklanjajo po naslednjem naglasno nepremičnem nagl. tipu: b'rât-ř -*a* -*j* -*a*/-ř -*j* -*on*; -*j* -*of* -*an* -*e* -*ax* -*amj*; -*a* -*of* -*omal* -*ama* -*a* -*ax* -*omal* -*ama*. Po nepremičnem naglasnem tipu se sklanjajo tudi samostalniki knjižnega končniškega: deš 'deža, pes 'pesa in mešanega naglasnega tipa: le:is 'le:isa, mo:uš 'mo:uža, medtem ko je premični naglasni tip dobro ohranjen: božič bo'žiča, ječmen ječ'mena. Samostalniki, katerih osnova se končuje na govorjeni samoglasnik, v sklonih z neničto končnico osnovo podaljšujejo z -*j*: Vi:lj 'Vi:lija. Samostalniki na -*r* osnove ne podaljšujejo: xek'ta:ra, 'šo:uštara. Govor ne pozna podaljševanja osnove z -*ov* v mn. in dv. c've:itj, c've:ita; 'mo:uštj, 'mo:ušta ter naglašene končnice -*u* v rod. ed. s've:it s've:ita; zi: 'zi:da. V im. mn. je -*j*: b'râtj, 'so:usidj. Samostalniki 2. m. sklanjatve se sklanjajo po vzorcu za prvo moško: 'delo v'o:dj -*a* -*j* -*a* -*j* -*on* ali prvo žensko sklanjatev: oča 'oče 'očj 'očo 'očj 'očo. Samostalnikov 3. m. sklanjatve v trojiškem govoru ni najti, samostalniki 4. sklanjatve pa se sklanjajo po pridevniški sklanjatvi tipa ti m'la:dj ti m'la:diga.

2.1.1.2 Ženske sklanjatve

Samostalniki 1. ž. sklanjatve se sklanjajo le po nepremičnem naglasnem tipu. Končnice v 1. ž. sklanjatvi odstopajo od knjižne norme v daj. in or. dv.: b'rež -*a* -*e* -*j* -*o* -*j* -*o*; -*e* -*ř* -*an* -*e* -*ax* -*amj*; -*j* -*ř* -*omal* -*ama* -*j* -*ax* -*omal* -*ama*. Tako se sklanjajo tudi: megl 'megle, tema 'teme in samostalniki tipa kôsa 'kôse, v'oda 'v'ode. Samostalniki ž. sp. na -*ev* imajo tudi v im. ed. obliko: b'reškva, 'bükva,

⁸ V besedah *olje* in *zelje* je fonem /lj/ sekundarnega izvora. V večini slovenskih narečij se je razvijal enako kot prvotni *l'*. Ohranila so ga le redka narečja, med njimi tudi slovenskogoriško. Prim. Ramovš (1924: 69).

'cirkva'.⁹ Sklanjatveni vzorec 2. ž. sklanjatve: 'miš -ř -j -j -ř -j -jo; -j -j -an -j -ax -amj; -j -j -oma/-ama -j -ax -oma/-ama. Končnice v daj., mest. in or. mn ter dv. so enake končnicam 1. ž. sklanjatve. Mešani naglasni tip je še ohranjen: 'o:us o'si; 'mo:uč mo'či; 'no:uč no'či; vendar že tudi 'ko:ust 'ko:ustj, 'lü:č 'lü:čj, 'pe:č 'pe:čj. Samostalniki 3. ž. sklanjatve, npr. 'I:ris, je malo, 4. sklanjatev pa je enaka ženski pridevniški sklanjatvi.

2.1.1.3 Srednje sklanjatve

Samostalniki s. spola lahko ohranjajo svoj spol in sklanjatev le v ednini, saj v dvojini in množini postanejo žensko- ali moškospolski. Pri neštevnih je srednji spol ohranjen: 'i:vje, m'le:iko, pre'di:vo, 'su:nce, že'lezo. Sklanjatveni vzorec: 'let-o¹⁰ -a -j -o -j -on; 'le:it-e -ř -an -e -ax -ami; 'let-j -ř -oma/-ama -j -ax -oma/-ama. Po premičnem naglasnem tipu se naglašujejo samostalniki, ki osnovo podaljšujejo s -t: 'tele-ř -a -j -ř -j -on. Ti samostalniki so s. sp. le v ed.; v mn. in dv. so moškospolski: te'let-j; te'let-a. Samostalniki, ki osnovo podaljšujejo z -n, svoj spol ohranjajo: 'dobro 'semen, 'teško b'remen, podaljševanja osnove s -s ni; ti samostalniki so ženskospolski že v ednini: č're:iva č're:ive, 'ko:ula 'ko:ule, 'o:uka 'o:uke, 'pera 'pere. Množinski samostalniki s. spola so prešli med ženske samostalnike: 'je:tre, o'ča:le, p'lü:če, 'vüste. Med ničto sklonljive samostalnike s. sp. se štejeta 'jestj 'hrana in 'piťj 'pijača'. Tretja sklanjatev posamostaljenih pridevnikov je enaka pridevniški sklanjatvi.

2.1.2 Samostalniški zaimki

Osební zaimki se sklanjajo kot v knjižnem jeziku. V mest. ed. in mn. se naglas umakne na predlog pri. Pri naslonski obliki jix v rod. in tož. mn. ter dv. se pojavi premet v xi. Obliki za 1. in 2. os. dv. m. sp. se v im. glasita 'mi:ja, 'vi:ja. Tožilniška navezna oblika v zvezi s predlogi lahko ohrani naglas: za 'mę:, za 'te:.¹¹ Povratni osebni zaimek ima naslednjo sklanjatev: 'sebe se, 'sebj si, 'sebe se, p'risebj, s 'se:bo.

Vprašalna zaimka g'do:u/'ke:rij/'kę:r in 'kâj opravljata tudi vlogo oziralnih zaimkov. Poljubnostna zaimka sta 'ke:rij/'kę:r 'kdo' in 'kâj, nedoločni pa so 'neše, 'neki in 'edj 'nekdo' ter 'neke 'neka'. Nikalni zaimki so 'niše, 'nič, do'bedj, celostna sta f'sa:ki in f'sę; drugostna d'rü:gj, d'rü:go, istostna 'i:stj, 'i:sto, mnogostni pa so 'mâlo 'ke:rij/'mâlo 'kę:r, 'več 'ke:rij/'več 'kę:r, 'več 'kâj.

2.2 Pridevniška beseda

2.2.1 Pridevnik

Pri pridevniku prevladuje navidez določna oblika tudi za nedoločnost. Sklanja se kot v knjižnem jeziku, le v rod. ed. m. in s. sp ter v tož. ed. m. sp. je posplošena končnica -iga. Sklanjatev za moški spol: 'lexk-j -iga -en -iga/-j -en -in; -j -ix -in -e -ix -imj; -a -ix -ima -a -ix -ima. Za srednji spol je posebna oblika le v im. ed., druge končnice so enake kot v m. sklanjatvi. Sklonske končnice za vse tri spole sovpadajo tudi v dv. in mn., le v im. mn. in im. ter tož. dv. se sklanjatev pridevnikov ž. sp. razlikuje od sklanjatve pridevnikov m. in s. sp.

V trojiškem govoru prevladuje stopnjevanje z »bolj«: 'mexkj 'boj 'mexkj 'nâj'boj 'mexkj; 'žu:tj 'boj 'žu:tj 'nâj'boj 'žu:tj; obrazilo -ši je redkejšo: 'ma:lj 'mę:nšj 'nâj'mę:nšj.¹² Posebnost so oblike: 'le:zišj, 'ni:žišj, 'vi:šišj.¹³

2.2.2 Pridevniški zaimki

Svojlilni zaimki 'moj, 'moja, 'mojo, t'voj, t'voja, t'vojo, 'jegof, 'je:nj, 'nâš, 'vâš, 'jixof/od 'ovix 'njihov' ter povratni svojlilni zaimek s'voj, s'voja, s'vojo se sklanjajo po pridevniški sklanjatvi. Druge oblike so

⁹ V im. in tož. ed. svojo obliko redko še ohranjajo: mla'ti:tef.

¹⁰ Samostalnik leto ima v ed. in dv. odraz staroakutiranega, v mn. pa stalno dolgega jata.

¹¹ Govorita se tudi obliki: za 'mene, za 'tebe.

še od 'na:jj, od 'va:jj, od 'ovixd've:ix 'njun'. Kazalni vrstni zaimki so 'totj -a -o, 'ti:stj -a -o, 'onij/'ovj -a -o, kazalni kakovostni pa 'tâkij -a -o. Oziralni zaimki so 'kâkij -a -o, 'ke:rj -a -o, ki, 'kâj in 'keko, vprašalna pa sta 'kâkij -a -o in 'ke:rj -a -o. Poljubnostni in oziralnopoljubnostni zaimki so po obliki enaki vprašalnim zaimkom, mnogostni zaimek je 'več'ke:rj/'mârsj'ke:rj, drugostni d'rû:gi -a -o, istostni 'i:stj -a -o, g'li:xnj -a -o in g'li:x'tâkij, nedoločni pa 'nekij -a -o. Celostni zaimki so f'sa:kj/'sa:kj -a -o, f'si, f'se in 'ce:ijl -a -o, nikalna sta do'ben in 'nič.

2.2.3 Števniki

Končnice za izražanje spola, sklona in števila so pri števnikih načeloma iste kot pri pridevniki. Števniki 'edj 'ena 'eno se sklanja kot pridevniki. Glavna števnika za vrednosti 2 in 3 imata deloma posebne končnice: d'va:/d've:j, d've:ix, d'vema,¹⁴ d'va:/d've:j, d've:ix, d'vema; t'ri:je/tri'je:t'ri:, t're:ix, t're:in, t'ri:, t're:ix, t're:imj. Tako kot števniki 'pet' 'petix 'petin 'pet' 'petix 'petimj se sklanjajo vsi preostali, npr. š'tirj (razen v im. in tož.), 'še:st, 'sedj, 'osj, de've:t, de'se:t, d'va:jstj, 'enod'va:jstj, t'ri:estj, š'tirideset, s'to:uj, 'ta:užnt. Vrstilni števnik: ti/ta 'pr:vj -a -o, ti/ta d'rû:gi -a -o, t're:tj, d'va:jstj, s'to:ujtj. Ločujejo se množilnimi in glavnimi števnik: d'vo:jna gos'tija 'dvoje gostij; t'ri: 'dece 'troje otrok'. Množinski samostalniki se štejejo z glavnimi ali množilnimi števnik: 'ene d'verj; t'rojne x'lâče 'troje hlač'. Večkratno danost istega izražajo z množilnimi, redkeje z glavnimi števnik: 'to:uplšnj c'vim; d've:j 'ša:jbj 'dvojno steklo'. Oblike s *kraten* se ne uporabljajo.

2.3 Glagol

Glagol ni doživel velikih sprememb. S knjižnim jezikom se razhaja v predpretekliku, ki se ne uporablja. Razmerje med osebkom in vršilec dejanja se izraža s tvorim, redkeje s trpnim načinom. Nedoločnik je dolg. Opisni deležnik na -l se rabi za opisovanje tvorih časov in naklonov, trpni deležnik na -n/-t za izražanje trpnosti, deležnik stanja na -n/-t pa je navadna pridevniška beseda: D'verj so otp're:ite; po'se:ikane 've:je, z'mr:ženj s'ne:ik. Deležnik stanja na -l ni znan, za deležnik na -ši je primer 'bi:fšj kot pridevnik, deležnik na -č pa je redek in postane pridevnik: pi'keča 'ro:uža, ž'geča 'voda. Deležij na -č, -aje, -e in -ši v trojiškem govoru ni. Glagolnik ohranja iste pomene kot v knjižnem jeziku. Spregeatev glagola se od knjižne razlikuje le v 1. osebi dvojine: 'dela-n -š -r; -ma -ta -ta; -mo -te -jo. Enako se spregajo: 'dân 'je:in, 've:in; sjen si je, sma sta sta, smo ste so. Glagoli s korenem na -č imajo v nedoločniku -tj kot tipično obrazilo za to obliko: 'gor ob'le:ičtj, 'pečtj, 'rečtj. Po analogiji s sedanjikom prehajata d in n tudi v nedoločnik: fk'râdntj fk'ra:dne; 'nâpntj 'nâpnen. Glagoli V/1 in VI prehajajo med glagole V/2: 'ri:blen, 'le:ičen, o'ka:plen; ki'pû:vlen. Glagoli s korenem na -k, -g: 'vržj, 'doj se s'le:ičtj, 'pečj, 'rečj. Iti: 'idj, g're:mo, 'ite, g're:ma, 'ita; videti: pog'lednj; najiti: po'i:šj. V dv. in mn. obliki deležnika na -l za s. sp. se je posplošila moška oblika, dvojinska oblika deležnika na -l za ž. sp. pa je enaka množinski obliki.

2.4 Prislov

Prostorski: b'lû:jzj, 'dâujč, 'doj, 'dolax, fk'râj 'proč', 'furt 'stran, proč', 'gi 'kje', 'gor, 'gorj, 'i:ndj 'drugje', 'negj 'nekje', 'ni:kan 'nikamor', 'nor 'noter', 'po:ulek, p're:ijj, p're:ik, s'po:ut, 'vûn, 'vûnj, z'me:js, 'tâ, 'tân.

Časovni: g'dâ 'kdaj', f'čera, 'letos, 'nâx 'nato', 'nâjp're:ja, 'negda, po'zi:mj, 'po:udne 'opoldne', 'pozno, pr'ca:jtj 'zgodaj zjutraj', pr'vo 'najprej', s'ko:us 'vedno', 'zâj.

Vzročni: za'kâj, za'to:uj.

Lastnostni: 'dobro, d'go:ujč 'zopet, znova', 'fa:jn, 'fe:jst, 'xi:tro, 'xu:jdo, 'lexko, 'lû:šno, po'mâlen 'počasi', pop're:ik, sk'ri:žon, 'teško, 'vâčj 'drugače', za'dostj 'dovolj', z'lo:uj.

¹² Ta pridevnik stopnjuje tudi z *bolj*.

¹³ To so t. i. podvojeni komparativi. Prim. Ramovš (1952: 107).

¹⁴ V daj. in or. je odraz staroakutiranega jata.

Stopnjujejo se opisno ali z obrazili: 'lū:šno, 'boj 'lū:šno, 'nāj'boj 'lū:šno; 'mālo, 'mē:je, 'nāj'mē:je. Elativno stopnjevanje: z'lo:ū 'dostj, p'recǝ 'močna, st'ra:šno 'le:ipo.

Nemški vpliv: 'gor ob'le:ičen, 'coj 'da:lǝ, 'vūn z're:žēn, 'doj zap're:itǝ, 'nor 'deneš, fk'rāj od're:žēš.

2.5 Predlog, členek, veznik in medmet so kot v knjižnem jeziku. Posplošene in stalne so le velelnice za velevanje živalim, za pozdrave ipd. Posebnosti pri členkih: g'li:x 'ravno', g'li:x 'tāk 'prav tako', 'lekǝ 'mogoče, verjetno', 'venda 'menda', ala 'kajne', kar ne 'ne'.

3 Skladnja

Ljudsko skladnjo označujejo naslednji pojavi:

1. Ponovitve: Čē smo 'ce:ilǝ 'dē:n, 'ce:ilǝ 'dē:n smo 'dēlatǝ. 'Niše, 'niše 'te:ga ne 'verje.
2. Izpusti: 'Ne:ǝ b'lo:ū mi je za 'gu:č, 'ne:ǝ b'lo:ū mi je za. 'Sa:mo 'to:ū se 'ra:jngla. P'rē:ja smo 'mi.
3. Zanikani biti v sedanjiku ostaja kot vez v povedkovem določilu: Za 'kāj 'ni:sǝ p'rīša? [.../ 'sāj 'nega 'tū 'nikoga. 'Sāj 'ne:ǝ 'tāk 'xu:jdo., sicer pa razpada v sg/sen 'ne:ǝ. 'Te pa smo 'več 'ne:ǝ 'moǝlǝ. [.../ ki 'mošǝj so 'ne:ǝ b'li za 'to:to 'dēlo. 'Totiga sg 'jās 'ne:ǝ 'poznala. Zanikani sedanjik glagola imam je 'neman: Čē 'to:ū 'nema do'ben 'pes [.../ [.../ s 'kūramǝ 'nemaš op'ra:fka do'beniga., glagola hočem pa 'nečen: 'Tū 'gorǝ 'neče 'niše 'več 'dēlatǝ. [.../ 'zāj pa 'nečen 'meǝ.
4. Besednoredne posebnosti:
 - obrnjeni besedni red v besedni zvezi: (a) samostalniški prilastek se lahko pojavi na levi strani od odnosnice: ot 'so:ūsida 'žena; (b) pridevniški prilastek se lahko prestavi na desno stran: 'pesa fs'rāniga, po'so:ūdva 'zi:dana, 've:je po'se:ikane;
 - glagol, tako polnopomenski kot pomožni, se pomakne na zadnje mesto v stavčni zgradbi: 'Jās fse f 'toǝj k'rūšnǝ 'pečǝ 'pečen. 'To:ū je za že'lo:ūdec bi'lo:ū.
5. Zaporedje naslonk v naslonskem nizu za knjižni jezik urejajo posebna pravila (Toporišič, 1984: 535–543). Posebnosti v trojiškem govoru:
 - pomožni glagol je na začetku stavka: Smo 'tāk na're:dǝ, ki je 'ne:ǝ 'vēda. Sen se v 'lū:ckǝ 'a:ūto f'se:ila pa se ž 'jin ot'pelala.;
 - naslonka osebnega zaimka je (a) za glagolom: [.../ pa'nemreš, če ne 'dēlaš xi s'ta:lno., (b) med sestavinama zložene glagolske oblike: In 'po:l je mi 're:ko [.../;
 - naslonka bi je pred naj: 'Mi., 'mi: bi 'te 'nāj 'tā p'rīšǝ.;
 - poudarni členek, ki navadno stoji pred tistim delom stavka, ki ga poudarja, se v govoru lahko premika: 'Zāj še si je 'čē:rka 'tān 'xišo pos'tāvla. [.../ ker k'rūx še 'jās 'zāj 'pečen 'tāk.
6. Tvorba priredno, podredno in soredno zloženih povedi se bistveno ne razlikuje od knjižne tvorbe. Posebnosti: v vzročnem priredju je 'vāčǝ 'drugače', v dopustnem odvisniku če g'li:x, če 'rāvno 'čeprav', v časovnem 'dokič 'dokler', v predmetnem, namernem in načinovnem ki 'da', v krajevnem ki/gi 'kjer' in v vzročnem ki 'ker'.

Navedenke

Blaznik, Pavle (1988). Historična topografija slovenske Štajerske in jugoslovanskega dela Koroške do leta 1500. Maribor: Založba Obzorja.

Ramovš, Fran (1952). Morfologija slovenskega jezika. Ljubljana: DZS.

— (1924). HG II, Konzonantizem. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.

Toporišič, Jože (1984). Slovenska slovnica. Maribor: Založba Obzorja.

Literatura

Ivič, P. (ur.). (1981). Fonološki opisi ... Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.

Koletnik, M. (1999). Fonološki opis voličinskega in črešnjevke govora. Slavistična revija XLVII, št. 1, 69–87.

— (1999). Slovenskogoriško narečje. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Logar, T. (1981). Izhodišni splošnoslovenski fonološki sistem. Fonološki opisi ... Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.

Ramovš, F. (1924). HG II, Konzonantizem. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.

— (1935). HG VII, Dialekti. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.

— (1936). Kratka zgodovina slovenskega jezika I. Ljubljana: Akademska založba.

— (1950). Relativna kronologija slovenskih akcentskih pojavov. Slavistična revija III, št. 1–2, 16–23.

Rigler, J. (1977). K problematiki daljšanja starega akuta. Slavistična revija, kongresna številka, 83–99.

— (1986). Razprave o slovenskem jeziku. Ljubljana: Slovenska Matica.

Toporišič, J. (1992). Enciklopedija slovenskega jezika. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Zorko, Z. (1998). Haloško narečje in druge dialektološke študije. Maribor: Slavistično društvo Maribor.

Mihaela Koletnik

UDK 811.163.6'282.3(497.4 Slovenske gorice)

SUMMARY

THE SPEECH OF SV. TROJICA IN SLOVENSKE GORICE

The speech of Sv. Trojica belongs to the Eastern Slovenian subdialect, which makes part of the Panonic dialect group. The speech does not have tonemic oppositions, but it has preserved the quantitative opposition between long monophthongs or diphthongs as developments of permanently long vowels on the one hand, and short vowels as developments of old and newly acuted vowels in nonfinal and final or single syllables. The vowel system of the speech of Sv. Trojica is made up of the long stressed vowels *i*, *ü*, *u*, *e*, *o*, *e*, *o*, *u*, *a*, *i*, *u*, *e*, *o*, *e*, *o*, *u*, *a*, *i*, *u*, *e*, *o*, *a*. Vowel reduction is not very extensive; the most common vowels to disappear in the unstressed position next to sonorants are *i*, *e* and *a*.

The consonant system includes the sonorants *l*, *r*, *m*, *n*, *j*, *ɲ* and *v* with the variant *ɲ*, and the nonsonorants *p*, *t*, *k*, *s*, *š*, *b*, *d*, *g*, *z*, *ž*, *č*, *f*, *c* and *x*. It departs from the standard Slovene system only in a few individual developments;

l' > *l*; *-m* > *-n*; *n'* > *n*/*j*; *v*; *i* is [v], before voiceless consonants while in the final position it is [f]; the groups *črě-* and *žrě-* are preserved; *pt* > *ft*; *dn* > *gn*; *tl*, *kl* > *kl*, *gl*; *sk* > *šk*; *šč* > *š*.

Neuter nouns preserve their gender and conjugation type only in the singular; in the dual and in the plural they get either feminine or masculine endings. The dative and the locative in the singular masculine have the ending *-i*, while the dative and the instrumental for all genders has the ending *-oma*. In the adjectival category, the definite form tends to be used also for the indefinite meaning. The Sv. Trojica speech has no Past Perfect Tense and no participial clauses. The first person dual ends in *-ma*; formerly suffixless verbs are nowadays suffixed.

The speech of Sv. Trojica has all the mechanisms of utterance formation. Compound and complex sentences are formed in a similar way as in standard Slovene.

Zoran Božič

UDK 821.163.6.09 Prešeren F.
UDK 821.163.6.09 Pregelj I.
UDK 821.163.6.09 Kosmač C.

Srednja ekonomska in trgovska šola v Novi Gorici

Simbolika dogajalnega prostora v *Matkovi Tini, Sreči in Krstu pri Savici**

Sreča se je ustavila v Podselu. Kaj bi lahko imeli skupnega trije mojstri slovenske besede, rojeni v obdobju razsvetljenstva, realizma in moderne? Kaj lahko povezuje romantika Prešerna, ekspresionista Preglja in socialnega realista oziroma modernista Kosmača, dva Primorca in enega Gorenjca? Je za primerjavo Matkove Tine, Sreče in Krsta pri Savici dovolj spoznanje, da so besedila nastajala, ko so njihovi avtorji živeli v tujem okolju, hrepeneli po krajih svojega otroštva in mladosti in se v svoji ustvarjalni domišljiji vračali v rodno pokrajino? Ali pa preprosto in suhoparno dejstvo, da so se vsi trije umetniki rodili v kraju ob vodi, Pregelj ob Soči, Kosmač ob Idrijci in Prešeren ob Savi? In da je zato dogajalni prostor v vseh treh besedilih tesno, neposredno in usodno povezan z vodo?

Sreča se je ustavila v Podselu. In na tej zemljepisni točki se začenja križev pot treh literarnih likov, ki so romali s severa proti jugu. Prešernov Črtomir je potoval v Oglej, Pregljeva Tina je hitela v Gorico, Kosmačeva Tinka pa je iskala srečo v velikih italijanskih mestih. Črtomir, zaznamovan s porazom na Ajdovskem gradu, Tina z izvenzakonsko nosečnostjo in na smrt obsojenim zaročencem, Tinka, še sama skoraj otrok, z bebatim dekletcem brez očeta. Vsi trije izobčenci v upornih trenutkih slovenske zgodovine, saj Prešeren pripoveduje o času, ko so se poganski Slovenci upirali pokristjanjevalcem, Pregelj o začetku osemnajstega stoletja, ko so uporni Tolminci krenili nad zemljiško gospodo, Kosmač pa o fašistični okupaciji Primorske, ki je spodbujala upravičen odpor.

Sreča se je ustavila v Podselu. In vsem trem našim literarnim likom, romajočim od severa proti jugu, ob Soči, reki, ki se je nekoč imenovala tudi Bela voda, je skupno ravno hrepenenje po ljubezni, tukaj in zdaj, na tem našem edinem svetu. Črtomir, ki je na Ajdovskem gradu, na skalnem pomolu nad Savo Bohinjko izgubil svobodo, staro vero, plemiški položaj slovenskega kneza in svoj grad, vidi možno nadomestilo v ljubezni do Bogomile, ki bi mu pomenila edini, a zadostni smisel življenja. Če bi bila Bogomila še vedno za ... Tina, ki je na svojo romarsko pot odšla iz Volč, kjer je še dandanašnji kužno znamenje s tekočo, živo vodo, bolešno hrepeni po poslednjem srečanju s svojim nesojenim ženinom Janezom Gradnikom, da bi oba z otrokom imela duševni mir v življenju. Tinka, ki je ob reki Idrijci na vročem poletnem soncu simbolično izgubila nedolžnost, čaka na moškega, ki bi ji ljubezen vračal z ljubeznijo in se ne bi le sebično v strasti polasčal njenega prezgodaj dozorelega telesa.

* Besedilo je nastalo kot referat na Primorskih slovenističnih dnevih v Izoli aprila leta 2000, in sicer v počastitev obletnic rojstva oziroma smrti Franceta Prešerna, Ivana Preglja in Cirila Kosmača.

Sreča se je ustavila v Podselu. Zato se ravno v zvezi z vodo sproža vprašanje krivde, osrednjega motiva, ki povezuje Črtomira, Tino in Tinko. Je kriv Strežek, ker je v svoji slepoti in preveliki ljubezni dopustil, da je šla Tinka služiti k orožnikom, ali je kriva Tinka, ker se vsa nebojlena in nemočna predaja trenutnim užitkom z usodnimi posledicami? Je kriv Janez Gradnik, ki je Tini napravil otroka, čeprav nista bila poročena, ali je kriva Tina, ker se je podala na povsem nerazumno in dvakrat tvegano pot? So krivi tujerodni oblastniki, ki silijo slovenskega kmeta v boj za staro pravdo? Je kriv Črtomir, ker je demagoško nagovoril vojake v boj do zadnjega diha, sam pa izkoristil bojni metež in pobegnil, ali je kriva Bogomila, ker je ljubezen do Črtomira podredila ljubezni do Boga in ker si je želela blažene večnosti namesto tostranskih minljivih radosti? Je kriv Valjahun, ki je Slovencem prinesel krščanstvo, a jim obenem za tisoč let odvzel svobodo, ali je kriv slovenski narod, zaostal in hlapčevski, ki ne ceni Prešernovega umetniškega genija in zato pesnik »nima nič, ne velja nič, ni nič«? Je nenazadnje kriv Prešeren, ker je pustil Čopa samega s Kastelicem, tako da je njegov najboljši prijatelj utonil v deroči Savi?

Sreča se je ustavila v Podselu. V reki Soči, v Beli vodi, kamor je njo in Tinko naplavila povodenj. Voda, ki očiščuje in prečiščuje, ki spira krivdo. A le do ogromne skale v strugi Soče, pod Sabotinom in Sveto goro, do poganke Rake, kjer se je po izročilu nekdanjih furmanov končevala živa voda. V ravnici, ki se odpira proti morju in Padski nižini, ostane močvirje, mrtvica, mlaka. Ta voda zaudarja in oznanja smrt. Tega se je v svoji vizionarski himnični pesnitvi dobro zavedal tudi vrsenski Simon, pesnik, ki je postavil jasno prostorsko mejo med dobrim in zlom. Tinka je iskala svojo srečo v Trstu, Padovi in Milanu, a se je vrnila domov z drugim otrokom pod srcem in z neozdravljivo spolno boleznijo. Zdaj je bila zanjo sreča samo še konec življenja, konec v vodi, ki spira krivdo. Voda v Krstu pri Savici. Reka, jezero, morje. Vsa prizorišča so povezana z njo in vsa osrednja metaforika opozarja nanjo. Kri bi napolnila jezero, tla moči krvava reka, Valjahun se vrže s svojo vojsko nad poganke kot hudournik, Črtomir je kot jezero po nevihti in njegovo življenje je podobno slapu, Bogomila je božanska lepa v iskrenju mavričnih vodnih kapljic. In ko se da Črtomir ob slapu Savici krstiti, mu voda simbolično spira breme izvirnega greha. A ko se je Črtomir napolnil v Oglej, na jug, ob Bači, Idriji in Soči, se je v močvirnih predelih zanj začela duhovna smrt. Ni se več bojeval, temveč se je učil in sam učil druge, širil novo vero, a brez ljubezni, brez sreče. Je bil sploh še Slovenec? Ali pa je bil zdaj, ko je šel »dalje čez njih mejo«, čez mejo med živo in mrtvo vodo, zgolj tujec, brezdomec, izobčenec? Črtomir, prvi slovenski zdomec, Črtomir, čigar usodo je zapečatil Valjahun, ko je s svojo devetkrat številčnejšo vojsko prispel v Kranj. In v tem mestu na skalnem pomolu nad sotočjem Save in Kokre je nastala tudi Pregljeva Matkova Tina. A to je seveda zgolj naključje. Tina ni bila Bogomila. Predala in prepustila se je ljubezni, tukaj in zdaj, na tem svetu. Veruje v Boga, v Marijo, v nebesa in pekel, a ne zanika lepote in dragocenosti minljivega, zemeljskega, telesnega. Tina bo rodila otroka brez božjega blagoslova, zato je tudi ona izobčenka. Tina gre iz Volč proti Soči, skozi Kanal in Plave ob Soči, v Pevmo pa čez Sočo. Voda, ki očiščuje, ki spira krivdo. A le do Gorice. Zato je Tina v Gorici tujka, zato je ljudje ne razumejo, zato jo furlanski črnid grobo pahne stran, zato se tudi sama obrne in vrača nazaj proti goram in belim vodam, stran od zla, proti domu. Tina rojeva in umira, omre in rodi na ročinjskem polju, na skalnem pomolu nad koritom Soče, nasproti starodavne nadavške cerkve Marije Snežnice, v neposredni bližini toplega izvira, ki prinaša oživljajočo moč matere zemlje, na skalnem pomolu, ki se imenuje Gradec. Gradec, prostor, kjer so v pozni antiki živeli staroselci, drugoverci, izobčenci. Seveda je tudi to enako kot dejstvo, da nas Tinin križev pot lahko spominja na Prešernovo življenje, ki se je začelo v Vrbi, nadaljevalo v Ljubljani in zaključilo v Kranju, na pol poti ob reki Savi, zgolj naključje.

Sreča se je ustavila v Podselu. Skupni imenovalec vseh treh zgodb, Črtomirove, Tinine in Tinkine, je torej pot ob Soči do Gorice, pot, ki je zaznamovana z vodo ne samo v materialnem, temveč tudi v duhovnem smislu. V Kanalu še danes stoji Neptunov vodnjak, prav tako kot na goriškem Travniku, kjer so nečloveško mučili in usmrtili voditelje tolminskega punta. Voda, ki spira krivdo. Neptun kot zaščitnik pred naraslim in pobesnelim vodovjem, Neptun kot poganski predhodnik krščanskega Nepomuka, zavetnika in svetnika. Tistega, o katerem je pesnil tudi France Prešeren.

In na mostu čez Sočo v smeri proti Pevmi in Podgori stoji kip Janeza Nepomuka. Je tudi to zgolj naključje? Janez Nepomuk, praški nadškof, ki češkemu kralju ni hotel izdati imena kraljičinega ljubimca, zato ga je ljubosumni in besni kralj ukazal utopiti v reki Vltavi. Zakaj je Janez tvegati in žrtvoval svoje življenje? Ker ga je zavezovala spovedna molčečnost? Ker je hotel postati svetnik? Ali pa je on, ki bi kot duhovnik, kot visok cerkveni dostojanstvenik moral prvi obsoditi nedovoljeno ljubezen, pokleknil pred njeno veličino, jo zaščitil in ji s tem priznal neminljivo vrednost? Janez Nepomuk ni ravnal kot kanonik Amandus, ki je v strahu pred ljubeznijo pogubil samega sebe, ni ravnal kot vikar Janez Potrebujež, ki je obsojal ženskost ljubezni, spregledoval njeno božanskost in samozadostnost in zato pahnul v temo nedolžno dekle, ni ravnal kot komandant Gregor, ki je ubil žensko svojega življenja in je zato ubita ljubezen pokončala njega. Ne, ravnal je tako kot Matkova Tina, ki je žrtvovala sebe, da bi njeno dete imelo mir v življenju. Zato menim, da zaključno sporočilo Matkove Tine, Sreče in tudi Krsta pri Savici nikakor ne more biti »ljubezen nam je vsem v pogubo«, temveč »nekoga moraš, moraš imeti rad«.

Sreča se je ustavila v Podselu. Kako pomembna je voda, ki prečiščuje, ki očiščuje, ki spira krivdo, dokazuje Pregljeva novelica *Moja krivda*, moja največja krivda, v kateri gre za znani abelardovski konflikt med naturo in kulturo. Tako kot ni bila dovoljena ljubezen med Abelardom in Heloizo, slavnim srednjeveškim teologom in njegovo izobraženo učenko, ki je odšla v samostan samo zato, da bi ustregla svojemu možu, ki ga je oboževala in ljubila, tako se je v tej novelici Anica, zaljubljena v svojega skrbnika župnika, poročila z drugim samo zato, ker ji je tako ukazal moški, ki ga je neskončno ljubila. In ko v nesrečnem zakonu shira in umira, se oboževani župnik tega zave šele tedaj, ko je že prepozno. In v tej Pregljevi pripovedi ni Bele vode, ki bi spirala krivdo. Je samo mea culpa, mea maxima culpa. In sreča se je ustavila v Podselu.

Zoran Božič

UDK 821.163.6.09 Prešeren F.
UDK 821.163.6.09 Pregelj I.
UDK 821.163.6.09 Kosmač C.

SUMMARY

**SYMBOLISM OF THE SETTINGS IN *MATKOVA TINA, SREČA*,
AND *KRST PRI SAVICI***

In all three texts under discussion, Pregelj's *Matkova Tina*, Kosmač's *Sreča* (Happiness), and Prešeren's *Krst pri Savici* (The Baptism by the Savica), a major component of the setting is water. Tina's stations lead along the river Soča, Tina loses her innocence by the river Idrijca, and her life in the river. In Prešeren's epic romantic poem, written after Matija Čop had drowned in the river Sava, all the key locations are associated with water, and Črtomir's travel to Aquileia also geographically overlaps with Matkova Tina's grotesque pilgrimage and Strežkova Tina's pathetic quest. The meeting point of all three narrative texts is Doblarska soteska, which links Tina's and Tinka's physical deaths and forecasts Črtomir's spiritual death. One of the central motifs in all three texts is

that of guilt, both collective and individual, in the latter case typically that of a social outcast. The main characters' yearning for love in this world turns into fatal actions with deadly consequences. The common denominator of all three stories is St. John Nepomuce, the Christian equivalent of Neptune, the protector against the force of swollen waters, who unselfishly died to preserve the secret of love. Against culture, for nature; the patron saint standing with a finger on his mouth by the river, bathing and purifying. And the vicious circle created by three authors who all wrote while living in foreign environments and yearning for their home country and people, and for the concise and vigorous Slovene language, was complete.

Zoltan Jan

Filozofska fakulteta v Trstu
Tehniški šolski center Nova Gorica

UDK 821.163.6(450).09 Šorli L.

Ljubka Šorli med Italijani

Zunanji podatki o usodi Ljubke Šorli¹ v italijanskem kulturnem prostoru so na prvi pogled takšni, kot pri veliki večini slovenskih literarnih ustvarjalcev. Prav zato jim v svojih predhodnih raziskavah tega področja primerjalne literarne zgodovine nisem namenjal večje pozornosti. Tudi v tem primeru se namreč najprej občasno in nepovezano pojavljajo prevodi posameznih pesmi v krajevni periodiki, prvi knjižni prevod njenega pesniškega dela pripravijo slovenski prevajalci in izide pri majhni italijanski krajevni založbi, drugi pri slovenski.² Gradivo torej na prvi pogled ne obeta, da bi bilo mogoče s preučevanjem recepcije pesniškega dela Ljubke Šorli pri Italijanih doseči cilje, ki jih je opredelila teorija slovenske primerjalne književnosti že leta 1936, saj se zdi, da analiza usode slovenske pesnice v drugem kulturnem prostoru ne bo odkrila bistveno drugačnih razsežnosti njenega literarnega ustvarjanja, ki bi se lahko razkrile prek drugačne tradicije vrednotenja in doživljanja besedne umetnosti.³

Toda že na ravni inventarizacije literarnozgodovinskega gradiva se pojavljajo nekatera pomenljiva dejstva. Najprej izstopa, da se pesnica ne omenja v prvih sistematičnih pregledih slovenske literarne ustvarjalnosti v Gorici, ki so od srede osemdesetih let izhajali v italijanskih publikacijah.⁴ Če je to razumljivo, ker je te predstavitve pisala literarna zgodovinarica *Lojzka Bratuž*, ki se je z diskretnostjo izognila opredeljevanju do še razvijajočega se pesniškega ustvarjanja lastne matere, pa preseneča sicer vljuden očitek znanega goriškega zgodovinarja *Sergia Tavana*, da bi v njene preglede slovenske literature na Goriškem sodila tudi Ljubka Šorli. Ko v svoji obsežni knjigi *Gorizia e il mondo di ieri* (Gorica in včerajšnji svet) povzema referate s seminarja, ki ga je leta 1986 pripravil *Istituto di storia sociale e religiosa di Gorizia* (Inštitut za družbeno in religiozno zgodovino Gorice), pri oznaki prispevka *Lojzke Bratuž* pravi: »*Alla vita letteraria slovena del Novecento dedicò il suo studio Lojzka Bratuž (Il Novecento), che traccia una storia punteggiata di episodi e di figure grandemente significative, come Ivan Pregelj, France Bevk, Alojz Gradnik («il poeta fra due mondi» come lo definì Marijan Breclj), Srečko Kosovel, fino agli autori più recenti (fra cui starebbe bene il nome di Ljubka Šorli; cfr. Le arti a Gorizia nel secondo '900, Gorizia 1987) e fino al bel gruppo di musicisti, fra cui Lojze Bratuž, citato per dovere ma non*

¹ Biografski podatki o tolminski pesnici (1910–1988), ki je pretežni del svojega življenja preživila v Gorici, so na razpolago v spremnih študijah k izborom njenega pesniškega ustvarjanja: Ljubka Šorli (1973). Izbrane pesmi. (Uredil in komentiral Marijan Breclj. Gorica; (1987). Pod obokom čarobnim. (Uredil in komentiral France Bernik). Trst. Prim. tudi geslo Tomaža Pavšiča Ljubka Šorli v Primorskem slovenskem biografskem leksikonu, 15. snopič, Gorica 1989, str. 567–570, ter prispevke v reviji Primorska srečanja 2000 (št. 229 in 230) ter France Bernik (1999). Obzorja slovenske književnosti. Ljubljana.

² Ljubka Šorli (1994). Canti spezzati. Dvojezično, v italijanščino prevedla Diomira Fabjan Bajc, spremna beseda Celso Macor. Brazzano: Braitan 1994; (2000). Via crucis. V italijanščino prevedla Marija Kacin, spremna beseda Marijan Breclj, ilustr. Franko Zerjal. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.

³ Anton Ocvirk (1936). Teorija primerjalne literarne zgodovine. Ljubljana.

⁴ Lojzka Bratuž (1988). Il Novecento. La cultura slovena nel Litorale. Atti del seminario di studio dell'Istituto di storia sociale e religiosa di Gorizia. Gorizia 30–49.

senza dolore.«⁵ Na drugem mestu pri obravnavi goriške literarne ustvarjalnosti zapiše tudi naslednjo oznako pesnice: »In tanti prossimi [...] traspiono dai versi di Ljubka Šorli [...], delicatamente intrecciati di meditazioni e di accenti personali, in cui traspare un mondo intimo e partecipe di sentire e di vedere o rivedere le cose e gli uomini, pur senza abbandonarli facili.«⁶ Oznaka sicer ni posebno razčlenjena in dopolnjena z ilustrativnim gradivom, tudi ni tako obsežna, kot so zapisi o Juliju Kugyju, Carlu Michelstaedterju, Mariju Marinu, Mariu Cossarju, Celsu Macorju in drugih italijanskih goriških literatih, vendar pesnico vključuje med te najuglednejše in dobro označi izstopajoče lastnosti njene izpovedi, ko poudarja nežno prepletenost osebne uglašenosti in meditacije z intimnim svetom, v katerem je sposobna občutiti in ponovno uvideti stvari ter ljudi, vendar brez lahkotne sproščenosti.

Domala dobesedno enako oznako je Sergio Tavano pred tem zapisal že v s svojem prispevku *Attività letteraria nel Goriziano* (Literarno delovanje na Goriškem), objavljenem v obsežni knjigi *Le arti a Gorizia nel secondo '900* (Umetnost v Gorici druge polovice 20. stoletja), ki je zasnovana kot spremni zbornik enako naslovljene razstave o umetnostnih dosežkih v deželi Furlanija Julijska krajina, nastalih v drugi polovici dvajsetega stoletja.⁷ V to pomembno reprezentativno predstavitev del različnih umetnostnih zvrsti sta uvrščeni tudi dve pesmi *Ljubke Šorli*, *Poslednje srečanje in Večer v gozdu*, ki ju je prevedel *Milko Renar*, na tretjem mestu pa so objavljeni biografski podatki, med katerimi je poudarjena tragedija njenega moža in njeno preganjanje pod fašizmom. Osrednje mesto v prikazu predstavljajo prevedene oznake pesničinega dela slovenskih poznavalcev *Marijana Breclja* in *Franceta Bernika*. Italijanski prevod odlomka iz spremnega esejja *Marijana Breclja* k izbranemu delu *Ljubke Šorli* opozarja, da najmočnejša pesniška tema njene izpovedi izvira iz ljubezni do pokojnega moža, kar predstavlja po avtorjevem mnenju edinstvenost v slovenski liriki. Presenečajo nas, piše urednik njenega izbranega dela, neposrednost, čustvene vibracije, harmoničnost izraza in občutek za vzvišenost v človeškem trpljenju, ki se zrcali tudi v bolečini slovenskega ljudstva, vendar je daleč od kakršnekoli obtožbe zločina nad slovenskim ljudstvom, njegovo kulturo, tako da poslušamo glas odpuščanja in vdanosti v božjo voljo.⁸ Prevedena *Bernikova* oznaka, vzeta je iz njegove študije o pesnici, ki jo je prvič objavil kot spremno besedo k zbirki *Pod obokom čarobnim*, poudarja religiozne razsežnosti pesniške izpovedi *Ljubke Šorli*. Poudarja, da je religiozna tematika prisotna skoraj v vseh njenih pesmih, čeprav ne vedno eksplicitno. Povsod imamo religioznost v skladu s katoliško veroizpovedjo, vendar globoko občuteno in živo. Njena vernost je občutljiva za lepoto narave in kozmični red. Religioznost pesnice je načrtana v območju ljudske tradicije, iz katere črpa moč za soočanje z ideološko pluralnostjo in različnostjo današnjega sveta, ugotavlja France Bernik.⁹

Navedene oznake so ostale prisotne v vseh kasnejših italijanskih interpretacijah poezije *Ljubke Šorli*, vendar nas na tem mestu najprej zanima, kako je prišlo do tega, da je bila pesnica že sredi osemdesetih let predstavljena na eminentni razstavi reprezentativnega umetniškega ustvarjanja v Goriški pokrajini, saj se je pojavila ob boku *Franceta Bevka* in *Alojza Gradnika* in ob italijanskih

⁵ »Goriškemu literarnemu življenju Slovencev v dvajsetem stoletju je posvetila svoje preučevanje *Lojzka Bratuž* (Dvajseto stoletje), ki je do posamezne točke natančno začrtala epizode in like, ki imajo tako velik pomen, kot *Ivan Pregelj*, *France Bevk*, *Alojz Gradnik* (»poet dveh svetov«, kot ga je opredelil *Marijan Breclj*), *Srečo Kosovel*, vse do bolj sodobnih avtorjev (med katerimi bi bilo dobrodošlo ime *Ljubke Šorli*; prim. *Umetnost v Gorici v drugi polovici dvajsetega stoletja*, *Gorica 1987*), vse od lepe skupine glasbenikov, med katerimi po dolžnosti, a ne brez bolečine navaja tudi *Lojzeta Bratuža*.« *Sergio Tavano* (1991). *Gorizia e il mondo di ieri*. Udine, 63. (Različico tega besedila je objavil tudi v reviji *Iniziativa Isontina* 1992, str. 51–58.)

⁶ »Podobna prizadevanja [...] prevevajo verze *Ljubke Šorli* [...], v katerih se nežno prepletajo razmišljanje in osebni poudarki, iz katerih veje neki intimni svet, ki prispeva k občutenju ter videanju ali ponovnemu uvidenju stvari in ljudi, čeprav brez lahkotne sproščenosti.« *S. Tavano*, n. d., str. 184.

⁷ *Sergio Tavano* (1987). *Attività letteraria nel Goriziano. Le arti a Gorizia nel secondo '900*. Gorizia, str. 104.

⁸ Prim. *Marijan Breclj* (1973). *Pesniški svet Ljubke Šorli*. Izbrane pesmi, in n. d. *S. Tavana*, str. 134.

⁹ *Ljubka Šorli* (1987). *Pod obokom čarobnim*. Trst; *France Bernik* (1999). *Obzorja slovenske književnosti*. Ljubljana. *S. Tavano*, n. d., str. 135.

ustvarjalcih, kakršni so Carlo Michelstaedter, Celso Macor, Biagio Marin, Ervino Pocar, Silvio Domini, Franco de Gironcoli.¹⁰

Med zunajliterarnimi vzroki, ki so prispevali k poznavanju med Italijani, velja upoštevati njeno vsestransko delovanje v kulturnem življenju Gorice. Cenjeno je bilo tudi v italijanski javnosti, tako da je pesnica prejela tudi formalno priznanje. Leta 1979 ji je goriški nadškof Pietro Coccolin osebno izročil papeževu odlikovanje Pro Ecclesia et Pontefice, kar je zbudilo dodatno pozornost med Italijani. Poseben pomen ima tudi njeno pričevanje na procesu proti zločinom v tržaški Rižarni. S hladno objektivnostjo napisano pretresljivo pismo Ljubke Šorli o mučenju na specialnem policijskem komisariatu v Trstu 1943. leta je zbudilo velik odmev tudi v italijanski javnosti in so o njem poročali oziroma ga 23. marca 1976 ponatisnili tudi najpomembnejši italijanski dnevniki Il Giorno, La Repubblica in La Stampa.¹¹ Njeno sodelovanje z različnimi veteranskimi organizacijami odporniškega gibanja se je nadaljevalo vse življenje. V nekrologu, ki je izšel v tržaškem dnevniku Il Piccolo 3. maja 1993, je poudarjeno, da so njeni verzi zapisani na spomeniku internirancem taborišča v Zdravščini pri Gorici. Omenjeno je tudi njeno sodelovanje na različnih spominskih svečanostih. Pozornosti z dvema nekrologoma v italijanskih časopisih je bil deležen le malokateri slovenski literat. Pomembno priznanje je doživela ob petdesetletnici umora moža Lojzeta Bratuža. Italijanske oblasti so priredile več spominskih slovesnosti, Goriška pokrajina je 4. aprila 1987 pripravila simpozij in gradivo izdala v dvojezični publikaciji *Lojze Bratuž 50 anni dopo — po 50 letih*, skladateljevo vdovo pa so počastili na svečani seji sveta občine Gorica.¹²

Ves ta splet srečanj in dela na pesnični življenjski poti je privedel do tega, da so sredi osemdesetih let italijanski krogi pričeli upoštevati Ljubko Šorli kot pomembno goriško literarno ustvarjalko, ki je ni mogoče prezreti, ko se govori o tem kulturnem prostoru. V časopisu goriške nadškofije *Voce Isontina* so v prazničnih božičnih številkah objavljali njene pesmi v izvirniku in italijanskem prevodu.¹³ Njene pesmi so se pričele pojavljati v različnih antologijah in kot ilustrativno gradivo v monografskih publikacijah. Na srednjeevropskem srečanju v Gorici *Incontri Culturali Mitteleuropei* je bila 7. decembra 1990 na literarnem večeru pesnikov manjšinskih jezikov predstavljena tudi njena poezija v prevodu *Diomire Fabjan Bajc*. Ob mednarodnem dnevu žena se je 8. marca 1994 knjižni prevod njene poezije pojavil v izložbi goriške knjižarne Antonini na priložnostni razstavi del goriških literatk. V publikaciji goriškega Lions kluba *Donne per Gorizia* je vključena tudi Ljubka Šorli s kratko biografsko oznako.¹⁴ Njeno delo je bilo leta 1995 predstavljeno na tržaški razstavi o vidikih slovenske kulture *Dvojnost — Dualità* v znanem tržaškem muzeju Revoltella.¹⁵ Šest let potem, ko se je iztekla njena življenjska pot, so se je italijanski rojaki spomnili s posebnim priznanjem, podeljenim na krajevnem prazniku svetogorske mestne četrti, sredi katere so jo srečevali vsak dan na poti od doma v tiskarno oziroma uredništvo Pastirčka na Placuti. Svojem so junija 1999 na javni prireditvi slovesno izročili unikatno spominsko plaketo z napisom: »A Ljubka Šorli, poetessa che in versi di rara bellezza volle essere testimone di infinito amore, fede e perdono.«¹⁶

¹⁰ Razstava Le arti a Gorizia nel secondo '900, ki so jo pripravili v prostorih videmskega Centro Friulano Arti Plastiche (Furlanski center likovne umetnosti), je bila del širšega in obsežnega projekta, ki je želel prikazati umetniško ustvarjalnost v vseh pokrajinah Furlanije Julijske krajine od srede dvajsetega stoletja dalje. V štirih sekcijah so predstavili različne umetnostne zvrsti, likovno, besedno in glasbeno.

¹¹ Kasneje, t. j. leta 1994, so pismo objavili tudi v reviji Iniziativa Goriziana (št. 10, str. 74–76).

¹² Lojze Bratuž 50 anni dopo — po 50 letih, Gorica 1989, 83 str.

¹³ Npr. leta 1985, 1986, 1987.

¹⁴ Donne per Gorizia (1993). Uredila Antonella Gallarotti, Edizioni della Laguna, Tržič — Mariano del Friuli, 89.

¹⁵ Marija Cenda, Miran Košuta (1995). Besedna umetnost. Prevodi slovenskih literarnih del. Dualità — Dvojnost: Aspetti della cultura slovena a Trieste. Aspekti slovenske kulture v Trstu. Trst.

¹⁶ »Ljubki Šorli, pesnici, ki je v verzih redke lepote hotela biti priča neskončne ljubezni, zvestobe in odpuščanja.«

In končno njenega prispevka v goriško literarno zakladnico ni mogla več obiti niti *Lojzka Bratuž* v svojih pregledih slovenske literarne ustvarjalnosti v Gorici. To so koncizni, pregledni in dovolj informativni prikazi najpomembnejših slovenskih literatov, katerih delo se veže na Gorico in njeno zaledje, ki jih je od leta 1988 večkrat posredovala italijanski javnosti. Med temi pomembnimi nastopi velja upoštevati vsaj dva. Slovensko goriško literarno ustvarjalnost je analizirala na seminarju *La cultura slovena nel Litorale*, ki ga je pripravil Istituto di storia sociale e religiosa 1986 v Gorici, in na kongresu furlanskega filološkega društva (Società Filologica Friulana) v Gorici 1990.¹⁷ V teh delih je predstavila splošne kulturne razmere, v katerih je nastajala slovenska književnost v Gorici, ter kratke oznake najpomembnejših ustvarjalcev, vse pa dopolnila z izčrpno bibliografijo virov. Ko presojamo vlogo *Lojzke Bratuž* pri posredovanju vedenja o slovenski književnosti Italijanom, moramo upoštevati tudi njeno antologijo *Gorizia nella letteratura slovena* z izčrpnimi komentariji, kjer je, sicer diskretno in strogo objektivno, zastopana tudi pesnica Ljubka Šorli.¹⁸

Razčlenitev recepcije pesniškega dela Ljubke Šorli v italijanskem svetu ne more mimo posebnega mesta, ki ga ima vsaj v začetni fazi zanimiv furlanski pisatelj in vsestranski kulturni ustvarjalec *Celso Macor* (1925–1998), ki je med svojim štiridesetletnim publicističnim delom vrsto let urejal osrednjo kulturno revijo v Gorici *Iniziativa Isontina* (Posoška pobuda), tednik goriške nadškofije *Voce Isontina* (Glas Posočja) in opravljal številne odgovorne naloge v krajevni upravi in različnih kulturnih ustanovah, kot zavzet planinec pa je urejal tudi glasilo *Alpinismo Goriziano*. Kot preučevalec in popularizator furlanske književnosti in prevajalec Macorjevih del v slovenščino je z njim večkrat sodeloval *Marijan Breclj*. Ob mnogostranskem delovanju je uredil dve pregledni antologiji Ljubke Šorli, komentiral slovensko in italijansko knjižno izdajo *Križvega pota*, poleg tega pa prispeval vrsto analiz njenega dela.¹⁹ Povsem očitno je, da je *Celso Macor*, ki slovensko ni znal, zelo cenil pesniško delo Ljubke Šorli, saj je večkrat poskrbel, da je bila upoštevana v italijanskih publikacijah. Tudi v svoji knjigi o Soči *Isonzo* — o tej reki je pisal večkrat, knjiga sama pa je doživela več izdaj — je med navajanjem literarnih upodobitev reke opozoril tudi na goriško-tolminsko pesnico: »*E ancora a Gorizia non possiamo non ascoltare l'eco viva e dolce della poetessa slovena Ljubka Šorli, una donna che dietro a sé ha un passato di sofferenza e restituì crudeltà e tristezza con amore, poetando, pregando, perdonando.* [...]»²⁰ Sledi prevod pesmi *Sulla sponda dell'Isonzo* (Ob bregu Soče) *Marijana Breclja*. Zanimivo je, da je med vsemi pesmimi, v katerih se pojavlja motiv Soče, izbrana ena izmed tistih, ki je najbolj napolnjena z eksistencialno problematiko. Razkriva notranje stiske, ki pesnico vodijo na rob življenja, pa vendar kljub stiskam vztraja.

Ob teh podatkih in poznavanju ustvarjanja pesnice se zdi samoumevno, da je *Celso Macor* napisal zanimiv in poglobljen uvod k italijanskemu knjižnemu prevodu poezije Ljubke Šorli, ki je izšel 1994 pri založbi Braitan v Krmini.²¹ Njegova predstavitev poleg obveznih biografskih podatkov, ki pa so predstavljeni s posebno toplino in premišljenim izborom postaj njenega križvega pota, ne

¹⁷ L. Bratuž (1988). Il Novecento. La cultura slovena nel litorale (Slovenska kultura v Primorju). (Fonti e studi di storia sociale e religiosa, 5). Gorizia: Istituto di storia sociale e religiosa 31–52. in (1990). La letteratura slovena nel Goriziano. Friuli di Soreli Jevat. Gorica 229–241.

¹⁸ Gorizia nella letteratura slovena. Poezie e prose scelte. (1997). A cura di Lojzka Bratuž. (Gorica v slovenski književnosti. Izbor poezije in proze. Uredila Lojzka Bratuž). Gorica: Goriška Mohorjeva družba.

¹⁹ Izbrane pesmi, Veseli ringaraja, Gorica 1983; Križev pot, Gorica 1994; Via Crucis, Gorica 2000. O pesnici je med drugim pisal v Primorskih novicah 1962, št. 7, Srečanjih 1967, št. 6, Zalivu 1969, str. 176–177, Slovenskem bibliografskem leksikonu in še kje.

²⁰ »In spet v Gorici ni mogoče preslišati živega in sladkega odmeva slovenske pesnice Ljubke Šorli, žene, ki ima za seboj trpečo preteklost in je vračala krutost in žalost z ljubeznijo, pesnjenjem, molitvijo in odpuščanjem [...]» Isonzo, Gorizia 1992, str. 30. Leta 1998 je pri založbi B & V Editori v Gorici izšla trijezična izdaja v italijanščini, slovenščini in angleščini. Prim. recenzijo Barice Smole (2000). Spev Soči, reki miru. Primorska srečanja, št. 234/235, str. 817–818.

²¹ C. Macor: Presentazione. Ljubka Šorli: Canti spezzati, str. 7–15. Lastnik in praktično edini delavec te založbe je univerzitetni profesor, doma iz Krmina, Hans Kitzmüller, ki mu je založništvo konjiček. Pripravil je vrsto večjezičnih objav,

da bi obšel nečloveško krutost fašističnega preganjanja, opozarja predvsem na izpovedne razsežnosti pesniškega sveta Ljubke Šorli. Tudi on ostaja pri interpretaciji obeh temeljnih razsežnosti njene lirike, ljubezni do ubitega moža ter religioznosti, razčlenjuje pa tudi njene upodobitve narave, otroškega sveta, usode slovenskega naroda. S pretanjenim posluhom opozarja na izvirnost njene preproste metaforike in izpostavi, da v njenem delu ni našel niti ene besede, ki bi obtoževala njeno drugo kalvarijo v tržaškem zaporu 1943. leta, kar je zanj zgovorno opozorilo na veličino te nežne, a krepke ženske: »*La grandezza del perdono, un perdono maturato in silenzio, sofferto, nato nel colloquio con Dio, un perdono eroico e sommerso, è quieta la pagina bella della vita di Ljubka Šorli, la più nobile e la più alta: la pagina di una donna dolce e tenera, ma forte e coraggiosa come le sue montagne di Tolmino. Uscendo da quella seconda stagione di violenza e di crudeltà, la poesia della Šorli si è aggrappata ancor di più fortemente ai ricordi del sogno di sposa, ai ricordi della primavera nel fiorire delle acacie, nei canti di merli e cinciallegre, i piedi nudi, bambini sul verde tappeto; scoppi di gioia che si estinguono improvvisi in un tetro disincanto.*«²²

Interpretacijo pesniške izpovedi Ljubke Šorli zaokroži s še eno pomembno ugotovitvijo, ko poudari, da je o tem ustvarjanju italijanski del Gorice bolj malo vedel, čeprav je nastajal sredi tega mesta. Jezikovna bariera je v zadnjih petdesetih, šestdesetih letih postala bolj tesna kljub naraščanju dobrega sožitja: »*La Gorizia italiana poco sapeva di questa poetessa che pur cantava dentro al cuore della città. La barriera della lingua si è fatta più spesso in questi ultimi cinquant'anni, nonostante il crescere della buona convivenza.*«

Iskren in uspešen ustvarjalec medsebojnega spoštovanja in sožitja znotraj »etnične polifonije Goriške« Celso Macor je poznavalec slovenske književnosti, kar je med drugim razvidno iz njegovih poročil o italijanskih prevodnih slovenske literature.²³ Pesnico s spoštovanjem omenja na različnih mestih, zaradi česar so njegova opažanja o liriki Ljubke Šorli prepričljiva in vredna upoštevanja, čeprav morda ni odkril bistveno novih razsežnosti njenega sveta. Ker v našem primeru ne gre za literarnega zgodovinarja ali kritika v ozkem pomenu besede, je razumljivo, da se ni spuščal v teoretično poglobljene analize njene poetike, metaforike, metrike. Kakor nobeden izmed italijanskih interpretov tudi on ni ustvaril celovite analize njenega dela, ki bi začrtala njene temeljne poetološke in nazorske razsežnosti. Izstopa pa osebno doživljanje tega pesniškega sveta. Tako njegovo predstavljanje ohranja intimno osebno noto, kar priča, da pesmi Ljubke Šorli lahko vzpostavijo komunikacijsko vez tudi s pripadnikom drugega naroda, ki izhaja iz drugačnega kulturnega in literarnega izročila.

Pomembna pa je vsaj še ena razsežnost njegove interpretacije. Brez zadržkov je poudaril povezanost osebnega in značajskega profila pesnice, ki je gotovo vplival na recepcijo njenih del. Pri vseh, ki so jo poznali, je njena osebnost vplivala na sprejemanje dela in mu dala dodatne razsežnosti, vendar ne kot preprosta ilustracija avtobiografskih doživetij. Osebnost te »dame krhkega izgleda s prijaznim in istočasno zadržanim smehljajem, odlične kuharice, učiteljice na slovenskih osnovnih šolah, pozorne, a nevsiljive gostiteljice, zanimive in ljubeznive sogovornice [...], ki je le izjemoma govorila o sebi,« kot jo je označil kardinal Alojz Ambrožič, je vplivala, da je bil bralec presenečen, ko se mu je odprl njen notranji svet, ko je stopil v svet njene izpovedi, o kateri je

med katerimi so tudi koroška pesnika Janko Ferk in Gustav Januš ter Alojz Gradnik in Žarko Petan. Za vsako knjigo je lastnik založbe lepo poskrbel na javnih predstavitvah, tako da je prodal celotno naklado nekaj sto izvodov.

²² »Velicina odpuščanja, odpuščanje, dozorelo v tišini, trpljenje, rojeno v pogovoru z Bogom, heroično in poglobljeno odpuščanje, to je umirjena in lepa stran življenja Ljubke Šorli, najplemenitejša in najvišja stran dobre in nežne, toda močne in pogumne ženske, kakršne so tolminske gore. Ko je izstopila iz tistega drugega obdobja nasilja in krutosti, se je poezija Ljubke Šorli še bolj krčevito oklenila spominov na sanje neveste, spominov na pomlad v cvetju akacij, petju kosov in sinic, boste noge otrok na zeleni preprogi; izbruh veselja, ki na vsem lepem zamrejo v mračni odčaranosti.«

²³ Za reprezentativen izbor enega izmed razdelkov, ki nosi naslov Per la conoscenza del mondo sloveno (Za poznavanje slovenskega sveta), sta poskrbela prav Lojzka Bratuž in Marijan Brečelj v trijezičnem spominskem zborniku Celso Macor, identità e incontri. Brazzano 1999. Poleg ponatisa uvodnega eseja o Ljubki Šorli so objavljeni še članki o Cankarju, Gradniku, Staniču, Vorancu, Rebuli idr.

navadno molčala, saj se je težko odločila celo za objavo te ali one pesmi. Njeno pesniško delo pa je vseeno naenkrat postalo »tiha glasnost,« kot se je slikovito izrazil Janez Povše, ki se vedno znova potrjuje.²⁴ Njeno osebnost lahko povzamemo z besedami slovensko-kanadskega kardinala: »katoličanka po srcu je razvila globoko občudovanje naravnih lepot svoje rojstne doline, izreden čut za enotnost Kristusa in obkrožujoče je narave, Divine Milieu Theilharda de Chardina nas pri njej ne preseneča.«²⁵ In zanimivo, ko je novi goriški nadškof po prevzemu nove dolžnosti bral njene pesmi, je njeno besedo vključil v božično mašo.

Pričujoči prispevek o recepciji Ljubke Šorli v italijanskem svetu nas morda opozarja tudi na manj znana razmerja, ki se tkejo ob tesnih ustvarjalnih vezeh v Gorici, na krog kulturno-znanstvenih ustvarjalcev, ki sodeluje pri številnih projektih.²⁶ To sodelovanje pogosto presega golo strokovno delo in vpliva tudi na intimnejša srečanja, kakršna so se spletla ob pesništvu Ljubke Šorli. Nastale so nove razsežnosti izmenjave slovenskih, furlanskih in italijanskih leposlovnih umetnin, brez katerih bi bili siromašnejši tudi mi.

Zoltan Jan

UDK 821.163.6(450).09 Šorli L.

SUMMARY

LJUBKA ŠORLI AMONG THE ITALIANS

A detailed review of extraliterary material shows that the work of Ljubka Šorli, a poet from the Goriško-Tolminsko area, has found its way also into the Italian society and received public and official recognition there. It was especially the injustices and suffering inflicted by fascists (the murder of her young husband, which left her alone with two very young children; cruel torture in an Italian prison in 1943) that made known to the broader Italian democratic public. Against the background of this tragic life story, which did not trigger a slightest call for revenge in her poems, her poetry was received with a particular appreciation. The Italian public learnt about Ljubka Šorli

thanks to co-operation between Italian intellectuals and their colleagues in Nova Gorica. Their joint projects opened the doors to each other's literatures — Slovene, Friulian, and Italian — in their respective countries. These contacts resulted among other things in the publication of two books of Ljubka Šorli's poetry in Italian. She also features in various monographs and anthologies of Goriško literature, and her poems may be heard or read on a number of occasions. While Italian interpretations remain within the standard Slovene views on this poetic world, it is obvious they grow from profound intimate readings of Ljubka Šorli's poetry.

²⁴ Janez Povše (2000). *Tiha glasnost Ljubke Šorli*. Novi glas, 16. 3. 2000, št. 10, str. 6.

²⁵ Aloysius Ambrozic (1993). *Death of a friend*. The Catholic Register. Toronto, 3. 6 1993, str. 5.

²⁶ Branko Marušič (1997). *Strokovno in znanstvenoraziskovalno sodelovanje med Gorico in Novo Gorico*. Nova Gorica — Gorica: Izizzi in možnosti sobivanja. Nova Gorica, 93–106.

Literarni klasiki v srednješolskih berilih pri nas in v Evropi

V prispevku bom pokazala, kako so v berilih nekaterih evropskih dežel predstavljeni nacionalni klasiki. Prikaz bo zajel naslednje prvine: število besedil oz. odlomkov, vrednotenje avtorjev, književnovedne vsebine ter vprašanja in naloge.

Še prej pa opredelimo, kaj nam pomeni pojem klasik: to je avtor klasične literature. Klasično literaturo v tem primeru razumemo kot jedrni del literarnega kanona; to je literatura z estetskimi, spoznavnimi in drugimi lastnostmi, ki v okviru institucij (tudi šole) deluje kot vzor etike, socializacije, slovnice, literarnosti, umetniškosti in zvrstnosti. Zato sem za obravnavo izbrala Franceta Prešerna, Miroslava Krležo, Charlesa Baudelaira, Adama Mickiewicza in Johanna Wolfganga Goetheja v naslednjih berilih: P. Kolšek, A. Lah, S. Šimenc idr.: *Berilo 1*. Maribor: Založba Obzorja, Maribor, 1997; V. Pandžić, J. Kekez: *Književnost 4*: Udžbenik za četvrti razred gimnazije. Zagreb: Profil International, 1990; H. Mitterand, D. Rince, B. Lecherbonnier: *Littérature: Textes et documents, XIXe siècle*. Paris: Edition Nathan, 1992; S. Makowski: *Romantyzm: Podręcznik literatury dla klasy drugiej szkoły średniej*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne Spółka Akcyjna, 1999; J. Donnenberg idr.: *Lesezeichen 3 + Arbeitsbuch*. Wien: ÖBV Pädagogischer Verlag, 1993.

1. Število besedil oziroma odlomkov

	Literarna	Polliter. (eseji, pisma, članki)	Medbesedilne navezave (tematske, žanrske ...)	Besedila drugih avtorjev z isto temo
<i>Prešeren</i>	6	/	/	/
<i>Krleža</i>	6	1 esej	/	/
<i>Baudelaire</i>	22	4 eseji	/	2
<i>Mickiewicz</i>	18	3 politična besedila	10 + opozorilo na druga umetniška dela, ki se navezujejo na M. lit. dela	18
<i>Goethe</i>	5	1 misel iz pisma	1	/

Zgornja tabela kaže, kolikšno je število obravnavanih besedil izbranega klasika. Preden navedemo nekaj pojasnil, omenimo podatek, ki iz tabele ni razviden: Prešeren, Mickiewicz in Goethe so v primerjavi z ostalimi avtorji v izbranih berilih zastopani z največjim številom besedil. V francoskem berilu je obsežnejše kot Baudelaire predstavljen Hugo. Preseneča podatek, da je v hrvaškem berilu obsežnejše kot Krleža predstavljen Šimić in da se tudi nekaj drugih avtorjev s številom odlomkov Krleži približuje. Nekaj hrvaških znancev mi je namreč na vprašanje, kdo je največji hrvaški nacionalni klasik, enoglasno zatrdilo, da je to Krleža.

Ugotovitev, da najmanjše število literarnih besedil prinaša avstrijsko berilo, je treba vzeti s pridržkom, saj je glede na tematsko zasnovo berila možno, da se katero od Goethejevih besedil pojavi v ostalih berilih iste serije. Prav tako kot majhno število besedil preseneča tudi njihov izbor, ki ne vključuje najbolj znanih Goethejevih del (vključuje pa odlomke del Popotna leta Wilhelma Meistra, Učna leta Wilhelma Meistra, Ifigenija ter pesmi Meje človeštva in Ženin).

S 26 besedili je med vsemi avtorji v berilih na prvem mestu Baudelaire (spet nas preseneti izbor, saj je od pesmi, ki jih vsebuje naše Berilo 2, v francosko berilo vključen samo sonet Sorodnosti). Na drugem mestu je z 21 besedili Mickiewicz, ki pa v berilu ni zastopan z odlomki najbolj znanih del — Gospoda Tadeja, Praznika mrtvih in Konrada Wallenroda. Našteta dela morajo namreč učenci prebrati v celoti iz posebnih, prilagojenih knjižnih izdaj. Lahko torej rečemo, da je delež besedil, s katerimi se učenci srečajo pri pouku, ob Baudelairu in Mickiewiczu približno enak. Če pa upoštevamo še dejstvo, da so Mickiewiczova besedila precej daljša od Baudelairovih, lahko ugotovimo, da se **na Poljskem največ ukvarjajo z nacionalnim klasikom**.

Obe berili, tako francosko kot poljsko, vključujeta s štirimi esei oziroma tremi političnimi besedili največji delež neliterarnih (polliterarnih) besedil in sta tako edini, ki posredno nudita informacije o sočasnem dogajanju v družbi in umetnosti, širita obzorja in uvajata učence v širši kulturni prostor. To sta tudi edini berili, ki ob obravnavanem klasiku vključujeta odlomke del drugih avtorjev, ki jih z obravnavanimi besedili povezuje podobna tema. Z 18 kratkimi besedili tako tujih kot domačih avtorjev je na prvem mestu poljsko berilo (to so na primer odlomki iz Goethejevega Werherja, Rousseaujeve Nove Eloize, Chopinovega dnevnika, Marxa), francosko berilo pa prinaša samo odlomka dveh besedil tujih avtorjev, ki sta nekoliko daljša in v nasprotju s poljskim berilom opremljena s pojasnili o povezavi z Baudelairom (Poejev esej in Miltonov Izgubljeni raj). Če zanemarimo razlike v ustroju obeh beril, lahko rečemo, da sta berili edini, ki omogočata, da učenci mimogrede spoznajo dela drugih avtorjev (v francoskem in poljskem primeru) oziroma da utrdijo že pridobljeno znanje in ga koristno uporabijo pri razčlenjevanju novih literarnih problemov (samo v poljskem primeru).

Za vključitev medbesedilnih navezav na Mickiewicza in celo za opozorila na druga dela, tako literarna kot likovna, se je odločilo samo poljsko berilo. **Poljsko berilo** je torej berilo, ki z dobro izbiro Mickiewiczevih besedil, besedil drugih avtorjev vseh zvrsti in žanrov ter opozorili na druga umetniška dela **nudi najširši obseg branja in znanja**.

Grotesko Goethe (v kateri je Goethe tisti, ki je izpraševan pri pouku književnosti, seveda brez večjega uspeha) iz avstrijskega berila lahko med medbesedilne navezave vključimo pogojno, saj se ne navezuje neposredno na katero od Goethejevih del. Sama groteska pa se zdi koristna zato, ker lahko deluje kot motivacija pri pouku o Goetheju.

2. Vrednotenje avtorjev

	<i>Matična država</i>	<i>Slovenija</i>
<i>Prešeren</i> <i>Berilo 1, Književnost</i> <i>(J. Kos)</i>	prvi in največji klasik slov. knjiž.; Poezije temeljno delo slov. knjiž.	/
<i>Krleža</i>	osrednja osebnost hrv. knjiž. 20. st.	imel podobno vlogo kot Cankar v slovenski moderni, imel velik vpliv in odmev tudi na Slovenskem (Kos: Književnost)
<i>Baudelaire</i>	predhodnik simbolistov model zahtevne, a prepričljive poezije	uvod in temelj novoromantični knjiž., njegovo pesništvo vplivalo na nadaljnji pesniški razvoj (Berilo 2)
<i>Mickiewicz</i>	njegova predloga postala osnova poljski romantični kulturi	največji poljski pesnik, pomeni Poljakom isto kot nam Prešeren (Kondor)

	<i>Matična država</i>	<i>Slovenija</i>
<i>Goethe</i>	represntativen primer ustvarjalnega človeka, ki je pisal v pogojih in mejah svojega časa	je eden najpomembnejših evropskih in svetovnih književnikov (Berilo 1)

Zgornja tabela je uvrščena z namenom pokazati, kako je število vključenih besedil argumentirano z vrednotenjem avtorja. Izkaže se, da **število besedil ni vedno sorazmerno z vrednotenjem avtorja**. To je najbolj opazno pri Krležu, pri katerem bi glede na vrednotenje pričakovali več besedil in pa vsaj razlago njegovega pomena za hrvaško književnost, o katerem obširneje govori celo naša Književnost. Nevtralnim oznakam Baudelaira in Mickiewicza presenetljivo sledi veliko literarnih besedil. Ob Prešernu bi glede na visoko vrednostno oznako pričakovali pojasnilo, kako so Poezije vplivale na kasnejšo slovensko književnost, tako kot to storita francosko in poljsko berilo.

Opaziti je, da so **slovenske vrednostne oznake avtorjev najbolj nagnjene h klišejskemu izražanju** tipa največji, najpomembnejši. Taka oznaka je podana tudi ob Mickiewiczu, ki je sicer v poljskem berilu vrednoten glede na vlogo, ki so jo njegova dela imela v sočasni poljski književnosti. Ob tej na prvi pogled nevtralni oznaki pa se moramo vseeno spomniti na medbesedilne navezave na Mickiewiczova dela, ki se vsa zelo spoštljivo opredeljujejo do Mickiewicza. Najbolj kritično, sploh v primerjavi z našim Berilom 1, je vrednoten Goethe. Spomnimo se dveh kritičnih besedil (groteska Goethe in odlomek eseja, ki polemično razpravlja o tem, ali je potrebno obnoviti Goethejevo hišo, in se pri tem opredeli za trošenje denarja za koristnejše namene) in pa dejstva, da se je avtor berila v uvodu berila deklarativno odločil proti klišejski obravnavi njegovih del, še posebej proti poudarjanju etičnih sestavin.

3. Književnovedne vsebine

	<i>Književnokritični portret</i>	<i>Razlaga dela</i>	
		<i>Avtorji berila</i>	<i>Odlomki iz študij</i>
<i>Prešeren</i>	da	da	/
<i>Krleža</i>	samo življenjepis	/	za vsako delo en odlomek
<i>Baudelaire</i>	da, natančno	delno	/
<i>Mickiewicz</i>	samo življenjepis	/	veliko
<i>Goethe</i>	/	malo, ne na vseh ravneh	/

Zgornja tabela odgovarja na vprašanje, koliko informacij o avtorju in obravnavanih delih nudijo berila. Najbolj zgoščena informativna književnovedna besedila so zagotovo podana ob Prešernu. Podoben sistem, torej razlagalna besedila avtorjev berila, ima tudi francosko berilo, vendar so ta besedila obsežnejša — zlasti pri življenjepisu — ne pa tudi enako informativna. Za ilustracijo tej trditvi navajam stilno obremenjen in retorično uvodno besedilo k sonetu Sorodnosti: »*Niti toga tradicija niti naivna in bedna sedanjost, šele modernost si lahko predstavlja poetiko, ki je tudi dinamična in spretna. Teoretični sonet Sorodnosti na začetku Rož zla je o tem lekcija in primer obenem. Ni nobene narave, nobene resnice, nobenega smisla razen tistega, ki je na novo vzpostavljen v igri podob in besed pesmi. V stvarstvu in zgodovini, sestavljenih iz podrtih razmerij, je prva vrlina moderne poezije, da vzpostavi v neko smiselno celoto vse tisto, kar je ločeno, odmaknjeno in oddaljeno, da poveže pesniške besede in figure v neko tkivo, ki je samo v sebi urejeno in med seboj povezano.*« V dveh berilih — hrvaškem in poljskem — so razlage literarnih besedil iztrgane iz raznih študij, kritik. Zlasti ob

hrvaškem berilu se upravičeno postavlja vprašanje, ali eno samo književnokritično besedilo s svojim pogledom nudi objektivno znanje. V poljskem berilu je problem nasproten: veliko odlomkov književnokritičnih besedil nudi obilo informacij, vendar je vprašanje, ali čas dopušča obravnavo vseh. Najbrž je učitelj tisti, ki z izbiro odlomkov pomaga učencu urediti podatke v smiselno celoto.

Če povzamemo: **najmanj informacij nudi avstrijsko berilo**, sledi hrvaško, precej znanja nudita francosko in slovensko berilo. **Na prvem mestu je poljsko berilo**. Vprašanje metodike je, ali je boljše berilo, ki z nevtralnimi besedili nudi zgoščene nevtralne informacije o avtorju, ali tisto, ki ponuja več besedil, torej več literarnih informacij. Dejstvo je, da je delež učenca, ki naj si sam uredi znanje v smiselno celoto, v slovenskem berilu zelo majhen, v poljskem pa zelo velik.

Zanimiva ugotovitev se pokaže, če primerjamo podatke iz te tabele s podatki iz prejšnjih (Številno besedil, Vrednotenje): **količina književnovrednih vsebin je sorazmerna s številom literarnih besedil**. Obe berili z največjim številom vključenih literarnih besedil (poljsko, francosko) nudita tudi precej informacij o njih, avstrijsko in hrvaško, za kateri smo ugotovili, da vključujeta najmanj literarnih besedil, prinašata tudi malo informacij.

4. Vprašanja in naloge

	D	R		S	V
		Razumevanje	Analiza		
<i>Prešeren (Kos: Književnost)</i>	/	Kakšni motivi vodijo Č. in kakšni B.? Opiši glavne prispodobe.	Kateri soneti so v tem ciklu dvodelni? V kakšni kitični obliki je napisana pesem? Opiši obliko balade.	V čem je smisel Č. pokristjanjenja? Ali lahko P. stališče v tej pesmi imenujemo pesimistično?	/
<i>Krleža</i>	Kako si scensko zamišljaš ta prizor?	Kaj je tema pesmi? Kako je prikazana vojna resničnost? Ali je znano mesto dogajanja?	Razloži stilni ustroj pesmi. Razloži dramaturške posebnosti. Katere so stilne značilnosti eseja?	Kakšno stališče do življenja se čuti v tej pesmi? Kritično komentiraj. Primerjaj to novelo z dramo Kraljevo.	Ali se strinjaš? Zakaj?
<i>Baudelaire</i>	Se ti zadnji verz zdi škandalozen?	Katere filozofske in moralne nauke vsebuje pesem? Razloži zadnji verz. Kakšen je B. odnos do slikarjev v tem eseju?	Preuči metaforo in njen simboličen pomen. Kakšen je tip kitice? Kakšen učinek je hotel B. s tem doseči? Poskusi razložiti izbiro takega metra. Analiziraj orkestracijo vsake kitice in prevladujoče zvočnosti.	Komentiraj B. izjavo — ali je v skladu z Rožami zla? Kako bi prvotni zaključek spremenil konec Rož zla? Poišči v naštetih besedilih to temo in premisli, zakaj je navdihovala poete 19. st. Primerjaj esej s pesmijo.	/
<i>Mickiewicz</i>	/	/	/	/	/

	D	R		S	V
		Razumevanje	Analiza		
Goethe	/	Katere izkušnje je dobil W. v tem delu življenja? Povzemi vsako kitico tako, da jo nasloviš s kratkim stavkom.	Preuči kitico. Kakšen učinek je G. dosegel s tem, da so kitice vedno krajše? Katere teme vsebuje pesem? Razloži zgradbo kitic. Kakšen učinek je G. dosegel s takim zaključkom kitic?	Mignon je simbolična figura. Kaj bi lahko uteleševala? Primerjaj s Handkejevo filmsko pripovedko.	/

* D = doživljanje
 R = razumevanje
 S = sinteza
 V = vrednotenje

Zgornja tabela vključuje samo najbolj reprezentativna vprašanja. Kljub temu se pokažejo pomembne razlike med posameznimi berili. Takoj je vidno, da vprašanja in naloge večinoma zahtevajo samo razumevanje besedila in sintezo analitičnih ugotovitev. **Podrobnejši pregled vprašanj pokaže, da se berila najbolj razlikujejo po ustroju vprašanj za analizo besedila. V vseh berilih morajo učenci iskati stilno-kompozicijske lastnosti obravnavanih besedil, toda samo v dveh berilih — v francoskem in avstrijskem — berilo sprašuje tudi po učinkih izbranih stilnih sestavin. Ti dve berili se torej edini izogibata stilni analizi, ki je sama sebi namen in tudi razlog, zakaj besedila pri pouku nemalokrat delujejo kot »mrtvec na secirni mizi«. Razlike, zlasti med slovenskim in ostalimi berili, se pokažejo tudi pri vprašanjih za sintezo: vprašanja v slovenskem berilu izhajajo samo iz besedila, v ostalih berilih morajo učenci obravnavano besedilo primerjati z drugimi besedili, v avstrijskem celo s filmom, v hrvaškem in francoskem morajo na podlagi lastnega branja kritično komentirati izjave tujih branj.**

Lahko rečemo, da od vseh beril sposobnost analitičnega branja in interpretacije najbolj razvija avstrijsko berilo z natančnim sistemom vprašanj, ki so sestavljena tako, da vodijo bralca od razumevanja vsebine preko analize besedila do sinteze informacij. Avstrijskemu berilu sledita francosko (ki vsaj po mojem mnenju vsebuje nekaj pretežkih vprašanj) in hrvaško, ki vsebuje veliko vprašanj za razumevanje in tudi vprašanja za doživljanje in vrednotenje, ki jih druge ni. Na zadnje mesto se uvršča slovensko berilo oz. učbenik, zlasti zaradi vprašanj za analizo. Zaradi recepcijsko težjih Prešernovih pesmi bi bilo najbrž smiselno uvrstiti več vprašanj za razumevanje vsebine in pesniškega jezika in zanimivejša, bolj provokativna vprašanja ter primerjave z drugimi besedili.

Pohvaliti velja domišljen sistem vprašanj in nalog francoskega berila; vsa besedila namreč spremlja obsežen instrumentarij in sistem nalog. Obstaja šest tipov nalog (metodično branje, komentiraj, stilna analiza, primerjalna študija, tematski sklopi, stran od besedila — zahteva študij dokumentov ali splošen premislek), ob vsakem besedilu se pojavi eden, prilagojen najizrazitejšim, najpomembnejšim sestavinam besedila.

Vprašanj iz poljskega berila tabela ne vključuje, saj zahtevajo sintezo znanja, ki ga ob besedilih prinaša berilo oz. učbenik, in ne sinteze lastnega branja literarnih besedil.

Zdaj že lahko spregovorimo tudi o tem, v kolikšni meri berila omogočajo problemski pouk književnosti, ki zahteva aktivno učenčevo udeležbo pri pouku. Osnova problemskega pouka je namreč vzpostavitev problemske situacije, ki jo učenci razrešijo z analizo besedila in diskusijo.

Največ možnosti prinašata francosko in poljsko berilo z že omenjenimi medbesedilnimi navezavami. Besedo možnost je ob poljskem berilu treba razumeti dobesedno, saj berilo izrecno (z vprašanji in nalogami, tako kot to stori francosko berilo) ne nagovarja učencev, z učiteljevo iznajdljivostjo pa ponuja obilo možnosti za vzpostavitev problemske situacije. Eden izmed ciljev berila, zapisanih v njegovem uvodu, je namreč, s sopostavitvijo besedil spravljati učence v začudenje ter vzpodbujati občutljivost in željo po oblikovanju lastnih sodb. **Največ vprašanj in nalog pa nudi francosko berilo.** Na prvi pogled ne zaostaja niti slovensko berilo, vendar je delež vprašanj, ki ponujajo različne odzive v primerjavi s francoskim zelo majhen; samo eno vprašanje (*Ali je Prešernovo stališče ob tej pesmi pesimistično?*) lahko štejemo v to kategorijo. Možnost primerjanja besedila z določeno medbesedilno navezavo je v slovenskem berilu sicer nakazana, vendar zelo težko izvedljiva, saj berilo ne prinaša niti besedila niti konkretnih vprašanj.

Kot eno izmed možnosti za vzpostavitev problemske situacije D. Rosandić (1991) navaja citiranje pregovora, aforizma, gesla. V njih sta namreč v zgoščeni obliki izražena določena resnica ter odnos do življenja in zato delujejo provokativno in zahtevajo od učencev, da se opredelijo. Posredno lahko torej njihova vključitev v pouk književnosti pomeni uresničevanje vzgojnih smotrov. Pregled beril je pokazal, **da nobeno od beril ni prilagojeno uresničevanju širših vzgojnih smotrov**, kolikor ni temu cilju podrejen že sam izbor kanonskih besedil (klasična dela naj bi po definiciji imela pomembno, globljo vsebino). Lahko pa to razumemo tudi drugače: berila ne izkoriščajo pomembnih, vedno aktualnih etičnih in nacionalnih problemov, ki jih prinašajo klasična besedila, za motiviranje učencev za sprejemanje besedil. Pri Krstu pri Savici učenci gotovo ne morejo ostati neopredeljeni ob pomembnih vprašanjih o posameznikovi odgovornosti, o veri, o tem, kako izražati narodno zavest ipd.

Če k motivaciji štejemo povezovanje z drugimi mediji in oblikami izražanja, pa vzporedna besedila, ki omogočajo preučevanje alternativnih jezikovnih rešitev in njihovih učinkov, in zanimive podatke o nastanku besedila ali vzpostavitev za dijake aktualnega problema, potem lahko rečemo, da **nobeno od beril ne posveča velike pozornosti motiviranju učencev za branje**. Nenavadnih pristopov ni opaziti nikjer. Še najbolj se pri tem odreže **poljsko berilo** s številnimi vzporednimi besedili, odlomki pisem, ki pojasnjujejo nastanek besedila.

Sklep

Pregledana berila so vsa v rabi zdaj in so pripomoček pri sodobnem pouku književnosti, vendar se v marsičem razlikujejo — v konceptu (prevladuje literarnozgodovinska ureditev), številu odlomkov, v spremnih razlagah ipd. Menimo, da sicer vsa spodbujajo komunikacijo z literaturo, a z različnimi poudarki. Največkrat je to razumevanje besedil in znanje, najmanjkrat pa osebno in kritično opredeljevanje. Včasih v želji, nevtralizirati literarni mit, pretiravajo in dosegajo nasprotno učinke: lahko bi rekli, da vsako berilo prinaša literaturo na svoj način, nobeno pa ni popolno (dodajmo: nobeno ne posveča posebne pozornosti motivaciji učencev za branje z medijskimi navezavami; tudi ne izkoriščajo možnosti za obravnavo širših aktualnih etičnih, nacionalnih, družbenih problemov, ki jih predstavljena besedila gotovo sprožajo).

Na koncu pregleda obravnave nekaterih literarnih klasikov v berilih pri nas in Evropi lahko komentiramo pogosto mnenje, češ da Slovenci z literarno klasiko pri srednješolskem pouku pretiravamo. S številom obravnavanih Prešernovih pesmi zagotovo ne pretiravamo, saj je pregled pokazal, da je to število eno izmed najmanjših, če ne celo najmanjše. Pretiravamo najbrž zato, ker obravnava Prešernovih pesmi preveč meri na formalnoestetske sestavine in je bolj na ravni sinteze. Po zgledu pregledanih beril bi kazalo Prešernove pesmi opremiti z več vprašanji in nalogami za ožje razumevanje, v berila vključiti tudi pol- in neliterarna Prešernova besedila, medbesedilne navezave, več zanimivih podatkov o nastanku besedil in Prešernovem življenju, primerjave s konkretnimi sodobnimi besedili slovenskih in zlasti tujih avtorjev, sploh pa berilu napraviti privlačnejšo zunanjo podobo z vključitvijo sočasne likovne umetnosti. Možnosti za drugačno, bolj svežo obravnavo Prešerna je veliko, to pa je že tema za drugo raziskavo.

Literatura in viri

- Donnenberg, Josef (1993). Lesezeichen 3 + Arbeitsbuch. Wien: ÖBV Pädagogischer Verlag.
- Fatur, Silvo (1997). Iz analiz nekaterih domačih in tujih srednješolskih beril. Slovenščina v šoli, št. 1, 34–36.
- Grosman, Meta (1998). Zakaj je bralna sposobnost skrb nas vseh. Branje — skrb vseh: 2. strokovno posvetovanje Bralnega društva Slovenije. Ljubljana: Bralno društvo Slovenije, 8–25.
- Juvan, Marko (1997). Domači Parnas v narekovajih; parodija in slovenska književnost. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura.
- Kolšek, P.; Lah A.; Šimenc, S. (1997). Berilo 1. Maribor: Založba Obzorja.
- Kos, Janko (1989). Književnost; učbenik literarne zgodovine in teorije. Maribor: Založba Obzorja.
- Kos, Janko (1983). Očrt literarne teorije. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Krakar - Vogel, Boža (1993). Didaktična struktura in uporabna načela pouka književnosti. Književnost v prvem letniku srednje šole. Priročnik za učitelja. Ljubljana: ZRSŠŠ, 7–25.
- Makowski, Stanislaw (1999). Romantyzm; podręcznik literatury dla klasy drugiej szkoły średniej. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne Spółka Akcyjna.
- Mitterand, H.; Rince, D.; Lecherbonnier, B. (1992). Littérature; textes et documents, XIXe siècle. Paris: Edition Nathan.
- Pandžić, V.; Kekez, J. (1998). Književnost 4; udžbenik za četvrti razred gimnazije. Zagreb: Profil International.
- Pezdir, Mateja (1999). Novejši prispevki k teoriji pouka književnosti v srednjih šolah. Slovenščina v šoli 1999, št. 3, 39–41.
- Rosandić, Dragutin (1991). Metodika književne vzgoje. Prevod in priredba Jože Lipnik. Maribor: Založba Obzorja.

Tina Rupnik
Škofja Loka

Jezikovna kompetenca drugošolcev v uporabi glagolov ter samostalniških in pridevniških besed pri opisu predmetov in slik

V drugem razredu poučujem že osem let. Pri pouku slovenskega jezika sem (za diplomsko nalogo pri prof. Janku Čaru na Pedagoški fakulteti v Mariboru) raziskovala jezikovno sposobnost drugošolcev glede na uporabo različnih glagolov ter samostalniških in pridevniških besed pri opisovanju predmetov in slik.

Namen in pomen raziskave

Namen moje raziskovalne naloge je bil ugotoviti, koliko napreduje besedni zaklad drugošolcev v določenem obdobju. Zanimala me je sposobnost jezikovnega izražanja drugošolca v uporabi:

- glagolov,
- samostalniških in
- pridevniških besed.

Razvijala sem ustvarjalno mišljenje učencev in bogatila besedni zaklad z vajami, ki sem jih pripravila po knjigi Kreativno pisanje Milene Blažič. Delo je potekalo v procesu rednega pouka.

Besedni zaklad je pri otrocih iste starosti zelo različen. S prihodom v prvi razred se kaže velik razpon v njihovem jezikovnem predznanju. Tisti, ki imajo slabši besedni zaklad, praviloma ne dohitijo boljših učencev. Vplivi socialnega okolja se povezujejo z govornim izražanjem in ustvarjalnim delom. Otroci, ki jih okolje premalo spodbuja k sporočanju, imajo manjši besedni zaklad in skromnejšo skladenjsko strukturiranost govora.

Vzorec

Pri raziskavi je sodelovalo 18 učencev — 9 dečkov in 9 deklic, ki so to šolsko leto obiskovali 2. razred OŠ Kostanjevica na Krki. Učenci izhajajo iz podeželskega okolja. Izobrazbena struktura staršev je nizka. Večinoma imajo končano osnovno šolo, zelo malo jih je s srednjo ali višjo izobrazbo.

Hipoteze

Glavni namen raziskave je bil ugotoviti,

- koliko različnih glagolov ter samostalniških in pridevniških besed uporabljajo učenci pri prvem in drugem opisovanju;
- kolikšna je razlika v uporabi navedenih besednih vrst med prvim in drugim opisovanjem;
- kakšno je medsebojno razmerje teh spremenljivk po določenem časovnem obdobju.

Z ozirom na pedagoške izkušnje sem domnevala, da bo uporaba glagolov najmanjša in ne bo bistvenega napredka, da pa bo naraslo število samostalniških in pridevniških besed, saj smo redno izvajali vaje za bogatenje besednega zaklada in nenehno natančno opazovali oblike in barve v okolju, kjer smo se nahajali.

Otroci so v časovnem intervalu šestih mesecev zadovoljivo napredovali v obsegu besednega zaklada, kar me je izredno navdušilo.

Postopki zbiranja podatkov

Raziskovalno delo je po predhodnem razgovoru s starši potekalo vse šolsko leto. Razdelila sem ga na tri obdobja.

- V prvem trimestru so učenci opisovali različne predmete in ilustracije.
- V drugem trimestru so delali vaje za pridobivanje besednega zaklada, prebirala sem jim zgodbice, pogosto so pripravili dramatizacijo, neprestano pa sem opozarjala tudi na natančno opazovanje okolja, oblik, barv in njihovih odtenkov.
- V tretjem trimestru so učenci ponovno opisali iste predmete in ilustracije.

Prvi trimester

Opis predmetov

Učenci so opisovali predmete, ki sem jih prinesla v razred. K samemu opisu so dodali še uporabnost teh predmetov in asociacije, ki so ji imeli ob pogledu nanje.

Opis slik

Na osnovi slikovne predloge so učenci napisali spis in mu dali naslov.

Drugi trimester

Ustno in pisno smo izvajali vaje za pridobivanje besednega zaklada. Skoraj vsak dan sem jim prebrala pravljico, vsaj dvakrat na teden pa so pripravili dramatizacijo. Tako so razvijali govorno sposobnost. Na sprehodih smo natančno opazovali stvari v naravi ter jim natančno določali barvne odtenke.

Tretji trimester

Po šestih mesecih so učenci ponovno opisali iste predmete in slike.

Postopki obdelave podatkov

Pri obdelavi podatkov sem morala upoštevati še dve spremenljivki, saj so učenci uporabljali v spisih tudi veznike, členke, predloge, prislove in medmete. To spremenljivko sem poimenovala z »**drugo**«. Zadnja spremenljivka pa je vsebovala podatke »**o številu različnih besed od vseh besed skupaj**«, ki so jih posamezni učenci uporabili. Ker ti dve spremenljivki nista bistvenega pomena, ju ne bom navajala.

Vsaka smiselno povezana beseda je štela eno točko. Vse opise predmetov in ilustracij sem analizirala glede na različno število:

- glagolov (glagolskih oblik, ki so bile zastopane v povedih);
 - samostalniških besed (samostalnikov, samostalniških in posamostaljenih pridevniških zaimkov);
 - pridevniških besed (pridevnikov, števnih pridevnikov, pridevniških zaimkov).
1. Najprej sem izračunala povprečno rabo posamezne besedne vrste za vsakega posameznika.
 2. Nato sem izračunala povprečno rabo posamezne besedne vrste za celo vzorčno skupino.
 3. Odnos med spremenljivkami v prvem in drugem opisovanju sem prikazala grafično.

Opis predmetov

Predmete so najprej opisovali ustno, nato še pisno. Pri pisnem opisovanju niso bili obremenjeni s pravopisom. Ker so bili učenci pri samem opisovanju predmetov zelo skromni, sem jih prosila, da so opisali še uporabnost predmeta in asociacije ob njem.

Učenci so po predhodnem ustnem opisovanju opisovali dva predmeta, in sicer veliko sivo keramično vazo in uro budilko.

Pri prvem opisovanju sta se mi zdela predmeta primerna, pri drugem pa nekoliko preveč enostavna.

Prvi opisi so bili kratki in jasni, vendar pri opazovanju niso bili dovolj natančni. Obstaja tudi dejstvo, da so učenci v prvem trimestru pisali počasneje.

Pri drugem opisovanju so pisali veliko bolj natančno. Tudi pisanje jim ni delalo več težav. Hoteli so napisati čim več, so se pa zato iste besede večkrat ponavljale.

Iz grafičnih prikazov je razvidno, kolikšen napredek se je pokazal pri bogatenju besednega zaklada.

Rezultati pri opisovanju predmetov

Samostalniške besede

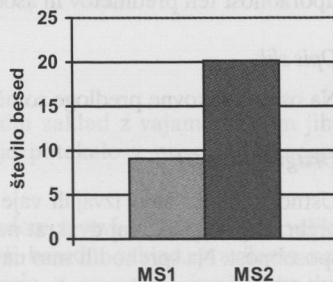
MS 1. opisa = 9,11 SB

MS 2. opisa = 20,14 SB

RAZLIKA + 11,03 SB = + 121 %

MS 1. opisa — aritmetična sredina samostalniških besed pri prvem opisovanju predmetov

MS 2. opisa — aritmetična sredina samostalniških besed pri drugem opisovanju predmetov

Pridevniške besede

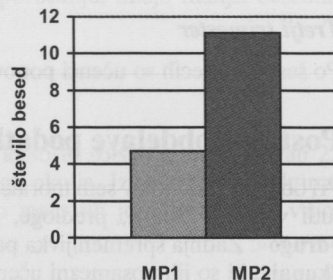
MP 1. opisa = 4,69 PB

MP 2. opisa = 11,13 PB

RAZLIKA + 6,44 PB = + 137,31 %

MP 1. opisa — aritmetična sredina pridevniških besed pri prvem opisovanju predmetov

MP 2. opisa — aritmetična sredina pridevniških besed pri drugem opisovanju predmetov

Glagoli

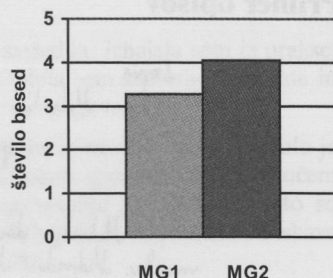
MG 1. opisa = 3,27 G

MG 2. opisa = 4,05 G

RAZLIKA + 0,78 G = + 23,85 %

MG 1. opisa — aritmetična sredina glagolov pri prvem opisovanju predmetov

MG 2. opisa — aritmetična sredina glagolov pri drugem opisovanju predmetov

Opisovanje slik

Na tej starostni stopnji so otrokom bližje ilustracije kakor slike oziroma fotografije. Izbrala sem ilustracije znane slovenske ilustratorke Jelke Reichman O deklici Zlatolaski (Trije medvedi).

Grafični prikazi nam kažejo jasno sliko o pridobivanju besednega zaklada pri opisovanju slik.

Rezultati pri opisovanju slik

Samostalniške besede

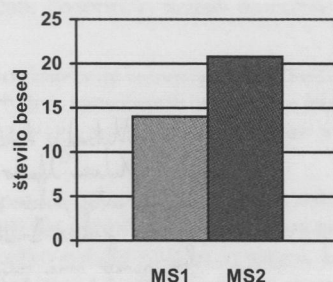
MS 1. opisa = 14,03 SB

MS 2. opisa = 20,80 SB

RAZLIKA + 6,77 SB = + 48,25 %

MS 1. opisa — aritmetična sredina samostalniških besed pri prvem opisovanju ilustracij

MS 2. opisa — aritmetična sredina samostalniških besed pri drugem opisovanju ilustracij

Pridevniške besede

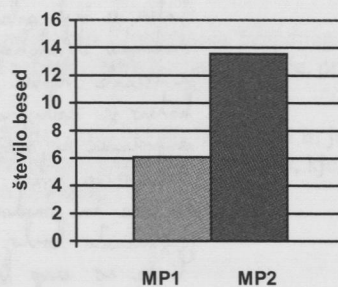
MP 1. opisa = 6,08 PB

MP 2. opisa = 13,57 PB

RAZLIKA + 7,49 PB = + 123,2 %

MP 1. opisa — aritmetična sredina pridevniških besed pri prvem opisovanju ilustracij

MP 2. opisa — aritmetična sredina pridevniških besed pri drugem opisovanju ilustracij

Glagoli

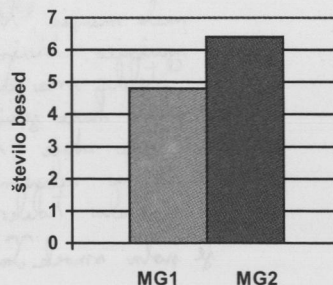
MG 1. opisa = 4,80 G

MG 2. opisa = 6,40 G

RAZLIKA + 1,60 G = + 33,33 %

MG 1. opisa — aritmetična sredina glagolov pri prvem opisovanju ilustracij

MG 2. opisa — aritmetična sredina glagolov pri drugem opisovanju ilustracij

Primer opisov

1. opis

Medvedja družina v gozdu

Jasmina

Črna slika

Medvedja družina se je odpravila v gozd. V gozdu so smreke. Medved Marko ima v roki palico, celena in bučkar. Imajo tudi leseno hlacico. Medvedka mama ima dežnik, rožasti šal in modrine pikamičnice. Imajo svetlo vijoličasti pulover in temno vijoličasto blazo in modrine pikami. Majhen medvedek ima rdeče hlače in naravnost. Imajo mušnico in tri ~~rožice~~ modre rožice in belimi pikami.

2. opis

Jasmina

Medvedja družina

Medvedja družina je prišla iz gozda. V gozdu so nabrali goveje. Medved Marko ima majhna rožica. Imajo še v polje. Imajo odprta usta, kar so pogovarjali medvedke. Vsi imajo različne rožice in rožice. Imajo bučkar in gumbe. Gumbe so črna in črna. Imajo gumbe in rožice, drugi pa ne. Imajo rožice in celena hlacica. Imajo gotovo blazo in levi roki drži plateni rožico leseno, v kateri je svetlo goveje. Mama medvedka je temno rožico, drži medvedka Marko. V levi roki drži lep rožnik. Rožnik je rožaste barve. Imajo rdečo blazo. Imajo modro palico, na kateri je pritrjena strela od dežnika. Strela od dežnika je porjavljena in rožica in modrine rožice, na dežniku so tudi rdeče rožice. Imajo rožasti šal na katerem so modre rožice in modre pike. Imajo vijoličasto jaso in temno vijoličasto blazo. Imajo blazo in modre pike in rožice. Rožice so svetlo bele barve. Imajo medvedek Mikec ima v desni roki tri rožice. Imajo rožica je rožica, druga malo manjša, tretja je pa najmanjša. Imajo rožice imajo mušnico. Mušnica je velika. Imajo mušico bele pike. Strela ima belilo. Medvedek kaže in se smaje. Imajo rožice rožice. Rožica je rdeče barve. Medvedek ima tudi rožice hlače in naravnost. Medvedja družina ima na celeni rožici. Je vesela, ker je nabrala toliko goveje. Na rožici je temen gozd. V gozdu je poln smrek. Imajo je temno zelena.

Interpretacija rezultatov

Podobne raziskave, kot sem jo delala jaz, pravzaprav še nisem zasledila. Izhajala sem iz prakse. Imela sem svoje učence. Vaje sem prilagajala učnemu načrtu. Dobila sem zanimive rezultate in prijeten občutek, koliko besednega zaklada lahko pridobi učenec drugega razreda.

Veliko raziskav dokazuje, da obstajajo razlike v verbalnih sposobnostih med spoloma. Za šolo je pomembno spoznanje, da so učenke na boljšem v številčno simbolnih sposobnostih, v tekočem izražanju, pri dojemanju jezikovnih besedil, v pomnjenju in zaznavanju podrobnosti, zato so ponavadi boljše v slovnici, branju in pravopisu. S primerjavo podatkov in brez posebne raziskave so se tudi tokrat potrdila spoznanja o slabši verbalni razvitosti dečkov.

V začetku šolskega leta so učenci pisali kratke povedi. Z opisi so bili hitro zadovoljni. Pri prvem opisu tako predmetov kot slik osemletniki opisujejo realistično, brez izrazov za natančnejše določanje lastnosti predmeta oziroma natančnejše določanje človekovega razmerja do predmeta. Njihovo opisovanje temelji na poimenovanju predmetov, ki jim le nedosledno določajo barvo, velikost in obliko. Najpogostejše besede, ki jih uporabljajo v svojem pisnem sporočanju, so samostalniške besede, ki jih povezujejo z glagoli *biti*, *imeti* in *iti*. S temi najlažje izražajo svoje misli in se ne poglobljajo v določnejše opisovanje stanja, dejanja, dogajanja.

V obdobju šestih mesecev so učenci usvojili tehniko pisanja, zato so postali pri pisnem izražanju bolj sproščeni. Samostalniške besede so začeli natančneje določati. Pozorni so postali na obliko, velikost, barvo, število predmetov.

Pri drugem opisovanju slik so se učenci bolj usmerili na natančno določanje samostalniških besed s pridevniškimi. Začeli so jih povezovati v daljše povedi. Verbalno sposobnejši učenci so iste predmete v opisu poimenovali s sopomenkami, pozorni so bili na vsako podrobnost. Opisovali so bolj natančno. S svojimi izdelki niso bili tako hitro zadovoljni.

Pri raziskavi so vsi učenci dosegli boljše rezultate. Največji napredek je bil opazen pri uporabi pridevniških besed, manjši pri uporabi samostalniških in najmanjši pri uporabi glagolov. To pa ne pomeni, da so glagole premalo uporabljali. Učenci te starosti težko poiščejo ustrezen glagol, ki nazorno predstavi dejanje, dogajanje ali stanje na sliki oziroma predmetu. Najprirodnejši so ravno glagoli *biti*, *iti*, *imeti*, ki jih povezujejo v različnih kontekstih.

Raziskava je pokazala, da so vsi učenci jezikovno zmožni napredovati v bogatenju besednega zaklada. Večji napredek je bil opazen pri tistih, ki so že v samem začetku imeli boljše izhodišče, pri čemer pa se sklicujem na predšolsko vzgojo.

Ta raziskava je potekala na podeželski šoli, ki jo obiskujejo večji del otroci iz okoliških vasi in je povprečna izobrazbena struktura nizka. Zanimivo bi bilo tako raziskavo napraviti tudi v šoli, kjer prevladuje mestna populacija učencev. Gotovo bi imeli zanimivo primerjavo.

Irena Marinč

OŠ Jože Gorjup, Kostanjevica na Krki

Učbeniki slovenskega jezika

Stanje

Stanje učbenikov in učnih gradiv glede avtorjev, založb in veljavnosti — potrjuje jih Strokovni svet RS za splošno izobraževanje — odlikava vsakoletni *Katalog učbenikov*, ki ga izdaja Zavod RS za šolstvo. Prej jih je strokovno pripravljala Zavod, zdaj založbe. Tipične oznake so: *jezikovna vadnica*, *delovni zvezek*, (*delovni*) *učbenik*, *vaje*, *prva slovnica*, *priročnik* (namenjen učiteljem). Začeli so izhajati učbeniki za 9-letno osnovno šolo. Izhajajo učbeniki za »učence s posebnimi potrebami« (gluhi, slabovidni, dislektične težave, Romi, šole z italijanskim učnim jezikom in drugo).

Učbenike za 1. razred izdajajo založbe MK (Viljenka Jalovec, Danica Golli), Izolit (Marija Grginič) in DZS (Ana Porenta); za 2. razred MK (Ana Porenta, *Slovenski jezik 2*) in Izolit (Martina Križaj Ortar, M. Grginič, *ABC 3: Govorimo — poslušamo, pišemo — beremo*); za 3. razred DZS (J. Morato Vatovec, *Hej hoj, pojdi z menoj*) in Proma Velenje (Herma Groznik, *Vaje iz slovenskega jezika za 3. razred*); za 4. razred Rokus (Dragica Kapko Bakič, Nana Cajhen, Nevenka Drusany, *Gradim slovenski jezik*); za 5. razred MK (Vika Slabe, Alenka Kozinc, B. Golob, Olga Kunst Gnamuš), Rokus (Zdenka Hiti, *Moj jezik, tvoj jezik, naš jezik — slovenski jezik*), Jutro (Jože Skaza, Marta Pavlin, *Slovenska beseda*) in Rokus (M. Križaj Ortar, N. Cajhen, N. Drusany, *S slovenščino v svet 5. Jezikovna vadnica*); za 6. razred MK (F. Žagar) in Rokus (Barica Črnič, Z. Hiti); za 7. razred MK (F. Žagar) in Rokus (N. Cajhen, D. Kapko, N. Drusany, *Slovenščina za vsak dan in vsakdan*); za 8. razred Rokus (N. Cajhen in 8 avtoric, *Reši me — rešim te*) in Rokus (D. Kapko in sod., *Slovenščina za vsak dan in vsakdan 8*).

Po uvedbi prenove so izpadli učbeniki B. Golob in F. Žagarja za 3. in 4. razred ter F. Žagarja za 8. razred. Potrjena pa sta učbenika N. Cajhen, N. Drusany, M. Križaj Ortar *S slovenščino v svet. Delovni zvezek z neumetnostnimi besedili 5*, 6. F. Žagarja *Moja prva slovnica* je namenjena za več razredov (2–4). Enako je tudi gradivo Jadranke Zupan in Daše Pelikan Prek *Zmo do zrna pogača. Vaje za spoznavanje pomena besed in bogatenje besedišča*, ki mu je priključen ustrezen slovarček; izdal ga je Zavod RS za šolstvo. Delo Marte Kocjan Barle *Abeceda pravopisa. Vaje* je didaktično razčlenjeno, stopnja ni določena. Besedilo Marte Pavlin *Moj jezik* (1993) je bilo namenjeno hkrati za osnovno in srednjo šolo, *Sporočanje za šolo in vsakdanjo rabo* iste avtorice pa za 5.–8. razred.

Za srednjo šolo sta izpadla učbenika Jožeta Toporišiča *Slovenski jezik in sporočanje 1, 2* (Obzorja). Potrjena sta nova učbenika z dodanima delovnima zvezkoma in ostalim gradivom *Na pragu besedila 1, 2* (Rokus), pri katerem sodeluje 5 avtoric. Znani pojem *sporočanje* avtorice nadgrajujejo s pojmom *sporazumevanje* in posvečajo glavno pozornost preučevanju in tvorjenju besedil, uvajajo slušne in vidne posnetke. Kot gradivo so za srednje šole še za eno leto potrjeni starejši učbeniki, ki jih je izdala založba Obzorja in katerih avtorji so Janez Dular, Tomo Korošec, Rafka Kirn, Marija Kolar, Breda Pogorelec in Ivo Zrimšek.

Kot učbeniki za višjo oziroma visokošolsko stopnjo (Pedagoška fakulteta, razredni pouk) so bile izdane knjige Milana Dolgana: *Spoznavanje jezika*, *Preizkušanje jezika*, *Ustvarjanje jezika*, *Govorno*

ustvarjanje, *Pravilni in nepravilni glagoli v slovenščini*. Knjiga profesorja na Fakulteti za družbene vede Toma Korošca *Stilistika slovenskega poročevalstva* (1998, Kmečki glas) je v dokajšnji meri visokošolski učbenik. Leta 1972 je Francka Varl Purkeltje za potrebe Pedagoške akademije v Mariboru ciklostilno izdala učbenik *Slovenska skladnja*. Primerno strokovno raven kaže ta knjigi specialnega pedagoga Zdravka Omerza: *Logopedija* (1959), *Uporabna fonetika* (1970).

Problematika

Učbenike slovenskega jezika pojmujeemo kot didaktično strukturirano jezikovno oz. slovnično delo. Ne vključujemo književne vzgoje, pač pa didaktično slovarstvo, govorno in pisno sporočanje ter razne specialnosti. Didaktična strukturiranost jezikovnih del se kaže kot krajšanje snovi, vključevanje nalog, vaj in besednjakov, povezovanje slovnične obravnave s preučevanjem in tvorjenjem besedil; ali so najprej zgledi in potem pravilo ali obratno (indukcija, dedukcija), namenjenost sprva bolj za učitelje in kasneje bolj za učence, vedno večja odvisnost od učnega načrta, privlačen tisk in oprema, aktualnost (sodobnost) vsebine. Učbeniki so imeli pomembno vlogo na prelomnih točkah razvoja knjižnega jezika, kot so bile zamenjava bohoričice z gajico (črkopisno poenotenje z več Slovani), večji vpliv vzhodnih narečij na račun kranjščine po l. 1848, odprava l-kanja in vzpostavitev pravorečja; po izidu SP 1950 je šola izsilila spremembo pravila.

Preteklost

Že prva slovnica, Bohoričeva, je nastala med drugim iz šolskih potreb. Alasia da Sommaripa je l. 1607 izdal tako rekoč didaktični komplet, »per apprendere facilmente detta lingua Schiaua.« Znamenito Kopitarjevo slovnico je spodbudilo inštruiranje francoske gospodične. Zagajškova slovnica (1791) velja za strokovno slabo, vendar kaže didaktično zavest, ker je vsaka leva nemška stran prevedena na desni v slovenščino; zato obsega 439 strani; to je prvi učbenik našega jezika v slovenščini. Vodnikovo *Pismenost ali gramatiko za prve šole* sam naslov označuje kot učbenik; to je torej »izvirna slov. slovnica za nižje srednje šole in priročnik za osnovnošolske učitelje« (Tatjana Hojan). Odločno didaktično dejanje je skrajšava Vodnikovega učbenika, ki je izšel l. 1847 v Trstu pod naslovom *Vodnikova Krajnska pismenost okrajšana za male šole*. Prav tako v Trstu je Vincenzo Franul de Weissenthurn izdal priredbo Kopitarjeve slovnice v italijanščini (1841); obenem je uresnil pedagoško zamisel, da kot bralna priloga služi Linhartov Matiček z dodano slovarsko obdelavo. Dobre slovnice O. Gutsmana, P. Danjka in F. Metelka so nastale med drugim iz didaktične volje upoštevati pokrajinski jezik, medtem ko je A. Murka navdihovala slovenska jezikovna sinteza. Metelko je l. 1830 izdal tudi skrajšani učbenik, »ein Auszug ... fuer Anfaenger, Lehramts-Praeparanden und Lehrer an den slovenischen Volksschulen«. *Kratka slovenska slovnica za prvence*, ki jo je l. 1847 izdal Jožef Muršec, je privlačna tudi zato, ker dodaja »izglede«, izreke, pregovore, basni in pesmi. Ko je nastopila pomlad narodov, sta izdala učbenika slovenščine Blaž Potočnik za višjo stopnjo — zadaj, na drugem mestu, je čitanka — in Franc Malavašič za nižjo stopnjo — vsebuje tudi poslovno spisje.

Sledijo številni učbeniki, sestavljeni po vzoru nemških, ogibajo se slovničnega teoretiziranja, pogosto dvojezični, »praktični«, navezujejo spisje in čitanke, vsebujejo vaje, npr. *Praktična slovensko-nemška Gramatika*, Dunaj 1857. V ozadju sta A. M. Slomšek kot organizator in Matej Cigale kot redaktor na Dunaju. Vplivno središče učbeniškega programa za slovenski jezik je postal Celovec, kjer je Anton Janežič — oprl se je na Metelka (Kranjska) in Miklošiča (Štajerska) — izdajal odlične slovnice za srednje šole; te so vplivale na osnovnošolske učbenike. Po Janežičevi smrti je njegovo delo nadaljeval Jakob Sket. Ti učbeniki vsebujejo tudi »stihotvorstvo«. Na Kranjskem so v številnih ponatisih izhajali jezikovni učbeniki Andreja Praprotnika, začeni s specialnim učbenikom in priročnikom *Spisje za slovensko mladino* (1852), ki je kasneje izšel tudi v obsežni različici za poklice v javni upravi. Na Štajerskem so izhajali učbeniki Petra Končnika; tudi ta vključuje raznovrstno spisje, npr. zanimivo navodilo: »Napiši po

tem načrtu /kratka fabula/ povest z drugim napisom /naslovom/.« Pravniki Nikodem Ravnikar je l. 1863 izdal v Zagrebu knjižico, ki ni bila učbenik, a je imela didaktični značaj, naslov pa je ironičen: *Kratek kranjsko-slovenski besednjak*. Namenjen iztrebljivanju *ptujih besedi iz čistega slovenskega jezika*. Zato da bi bila jezikovna vzgoja privlačna in uspešna, so pisči učbenikov izdajali tudi didaktično prirejene slovarje: *Mali besednjak* (že 1834), *Mali šolski besednjak* (Praprotnik), *Ročni slovar* (Janežič). Šolsko označeno je Cigaletovo slovarsko delo *Znanstvena terminologija s posebnim ozirom na srednja učilišča* (1880). Posebno didaktično zavzetost je pokazal Anton Lesar v delu iz l. 1863 *Slovenska slovnica v spregledih*, kar pomeni razpredelnice. Častnik Andreas Comel von Sočeban je napravil podvig, da je samozaložniško izdajal specialne jezikovne priročnike in slovnico za vojake. Kritiki Sketovih slovnici, profesor v Beljaku Jožef Lendovšek, je izdal v nemščini didaktično izoblikovano slovensko slovnico; sestavil je tudi šolski slovar. Prof. Fran Levec je izdal *Slovenski pravopis* (1899), ki je pomemben tudi za šolstvo. V učbenikih zasledujemo bogatitev vsebine z naukom o glasoslovju, korenoslovju, besedotvorju in skladnji s stališča stavčne zgradbe in členov. Prodor didaktične sistematike, uresničitev projekta, ki zajema snov vseh razredov osnovne šole, in eden prvih primerov sodelovanja več avtorjev — pomeni delo Henrika Schreinerja, Janka Bezjaka *Slovenska jezikovna vadnica za tesno združeni pouk v slovnici, pravopisu in spisu v petih zvezkih* (1903). Josip Brinar, ki je kot pisatelj imel estetski čut in je spretno oblikoval vaje, je izdal vrsto učbenikov, ki so izhajali še v času med dvema vojnama.

Naslednji pomembnejši pisči učbenikov so: Anton Breznik (poleg slovnici *SP Mala izdaja*), J. Toporišič (*Slovenski knjižni jezik* 1, 2, 3, 4 od 1965 do 1970), Stanko Bunc (poleg učbenikov *Mali slovenski pravopis* ter *Slovar tujk*), France Žagar (poleg učbenikov za posamezne razrede tudi celovita šolska slovnica, mariborska in tržaška izdaja), Franc Fink, Alfonz Kopriva, Albert Žerjav (učbeniki za nižje razrede osnovne šole in za strokovne šole), Tatjana Braz (Administrativna šola, dopisna, 560 strani, ciklostil, vključuje tudi književnost), Anton Bajec, Jakob Šolar, Rudolf Kolarič, Mirko Rupel, Martin Jevnikar, Rudolf Vouk, Vera Remic Jager, Cene Kopčavar, Berta Golob (»igrive« slovnice, na primer *Žive besede*), Marija Jalen, Ferdinand Bobič, Jože Čuješ, Vlasta Pacheiner.

Didaktike

Učbeniki slovenskega jezika so tudi priročniki za učitelje in didaktične razprave o pouku. Pri teh je v ospredju bolj pedagoško-psihološka kot jezikoslovna vsebina. Sodobna avtorja didaktičnih razprav sta France Žagar, ki poleg učiteljske prakse upošteva tudi slovenske učbenike in didaktike, ter Olga Kunst Gnamuš.

Jezikoslovec Anton Bajec in pedagog Albert Žerjav sta izdala nekaj didaktičnih spisov. Celovito, preudarno teoretično delo (*Metodika slovenskega jezikovnega pouka*) je izdal l. 1955 Gustav Šilih. Med obema vojnama je praktik Fran Samec samozaložniško izdal knjižici o jezikovnem pouku. Založba in društvo *Slovenska šolska matica* je omogočila, da je izšlo več didaktičnih del. Matija Lichtenwallner (Senkovič) je l. 1908 izdal polemično knjigo o prostem spisu. (»Jaz pa trdim, da slovnica nima z bistvom prostega spisa prav nobenega stika.«) Osrednje didaktično delo (*Posebno ukoslovje slovenskega učnega jezika v osnovni šoli*) je l. 1906 izdal Janko Bezjak; posvetil ga je Henrik Schreinerju. Tudi ta — bil je ravnatelj mariborskega učiteljskega učilišča — se je posvečal didaktični teoriji; spoznal je, da imajo otroci presenetljivo radi besedotvorje. Fran Ilešič je l. 1902 izdal knjigo *O pouku slovenskega jezika*, ki je sicer tendenčno južnoslovanska, vendar vsebuje iskrena spoznanja npr. o težnjah znanstvenega jezikoslovja in potrebah jezikovnega pouka ter o pomembnosti besedotvorja in korenoslovja za razvijanje ustvarjalnih jezikovnih sposobnosti, pri čemer razčlenjuje Slomškovo prozo. Že l. 1890 je pri Pedagoškem društvu v Krškem Fran Gabršek izdal specialno didaktiko, v kateri pravi: »Jezikovno razumevanje in jezikovna izurjenost sta glavna činitelja jezikovnega pouka v ljudski šoli.« L. 1893 je izšel tudi slovenski prevod

znamenite didaktike Jana Komenskega. V želji, da bi bila šolska slovnica bolj trdna in izbrana, je organizacijsko deloval Jožef Lendovšek. Josip Marn je že l. 1861 preučil pretekle slovenske slovnice in kot šolnik zavzel stališče do aktualnega družbeno-jezikovnega dogajanja. Bogato slovensko didaktično utvarjalnost je v veliki meri omogočalo mogočno didaktično delovanje A. M. Slomška, čeprav ni napisal posebne didaktike in ne slovenske slovnice.

Literatura

Hojan, Tatjana; Demšar, Marjeta (1983). Razstava učbenikov za pouk slovenskega jezika do leta 1918. (Katalog). Ljubljana: Slovenski šolski muzej.

Ilešič, Fran (1902). O pouku slovenskega jezika. Njega dosedanje smeri in bodoče naloge. Ljubljana: Slovenska šolska matica, str. 50–67, 83–92.

Lendovšek, Jožef (1889). Janežičeva slovenska slovnica v izdavi dr. Jakoba Sketa. Ljubljana: Ljubljanski Zvon (v več nadaljevanjih).

Marn, Josip (1861). Slovnice slovenskega jezika. V: Programm und Jahresbericht des k. k. Obergymnasiums zu Laibach.

Žagar, France (1987). Pouk slovenske slovnice in pravopisa v višjih razredih osnovne šole. Maribor: Obzorja.

Žerjav, Albert (1970). Slovenščina kot učni jezik in predmet v osnovnih šolah, 1869–1969. V: Osnovna šola na Slovenskem 1869–1969 (str. 413–472). Ljubljana: Slovenski šolski muzej.

Osnovna šola. Katalog učbenikov za šolsko leto 2000/2001. Srednja šola.

Milan Dolgan
Ljubljana

Jezik in slovstvo, Letnik 46, 2000/01, št. 3

Mihaela Koletnik UDK 811.163.6'282.3(497.4 Slovenske gorice)
GOVOR PRI SV. TROJICI V SLOVENSKIH GORICAH

Trojški govor spada k vzhodnemu slovenskोगोरiskemu podnarečju, širše k panonski narečni skupini. Govor ne pozna tonemskih nasprotij, kolikostno nasproje pa je še ohranjeno. Soglasniški sistem se od knjižnega razlikuje le v posameznih razvojih. V pregibanju prevladuje nepremični naglasni tip na osnovi. Tvorba zloženih povedi se bistveno ne razlikuje od knjižne tvorbe.

Jezik in slovstvo, Letnik 46, 2000/01, št. 3

Zoran Božič UDK 821.163.6.09 Prešeren F.
UDK 821.163.6.09 Pregelj I.
UDK 821.163.6.09 Kosmač C.

**SIMBOLIKA DOGAJALNEGA PROSTORA V MATKOVI TINI,
SREČI IN KRSTU PRI SAVICI**

Za dogajalni prostor v *Matkovi Tini*, *Sreči in Krstu pri Savici* je značilna pokrajina ob vodi. Voda simbolično spira krivdo treh osrednjih literarnih oseb, tj. krčmarjeve Tine, Strežkove Tinke in Črtomira, ki so hrepeneli po ljubezni, vendar pa končali kot izobčenci in zakrivilji dejanja z usodnimi posledicami. Tina, Tinka in Črtomir so svoj križev pot hodili ob reki Soči, to pa zaznamuje podoba krščanskega svetnika Janeza Nepomuka, zaščitnika pred naraslimi vodami, ki je za to, da bi lahko živela prepovedana ljubezen, žrtvoval svoje življenje.

Jezik in slovstvo, Letnik 46, 2000/01, št. 3

Zoltan Jan UDK 821.163.6(450).09 Šorli L.
LJUBKA ŠORLI MED ITALIJANI

Prispevek obravnava percepcijo goriško-tolminske pesnice Ljubke Šorli v italijanskem kulturnem prostoru. Opisani procesi odkrivajo na videz podobne pojave, ki so značilni tudi za sprejemanje drugih slovenskih pesnikov. Posebnost predstavlja razsežnost intimnega doživljanja te lirike pri nekaterih Italijanih, ki so se z delom pesnice srečali med sodelovanjem s slovenskimi kulturnimi ustvarjalci v Gorici.

Jezik in slovstvo, Vol. XLVI (2000/01), No. 3

Zoran Božič

UDK 821.163.6.09 Prešeren F.
UDK 821.163.6.09 Pregelj I.
UDK 821.163.6.09 Kosmač C.

**SYMBOLISM OF THE SETTINGS IN *MATKOVA TINA, SREČA,*
AND *KST PRI SAVICI***

The typical setting in *Matkova Tina*, *Sreča* (Happiness) and *Ksti pri Savici* (The Baptism by the Savica) is locations near a water. Water symbolically bathes away guilt of the central characters, i.e. the innkeeper's Tina, Strežkova Tina and Crtomir, who all yearned for love but ended up as outcasts and doers of actions with fatal consequences. Tina, Tina and Crtomir did the stations along the river Soča. This river is marked by the figure of the Christian saint John Nepomuce, protector against swollen waters, who sacrificed his life so that a forbidden love could live on.

Jezik in slovstvo, Vol. XLVI (2000/01), No. 3

Mihaela Kolečnik

UDK 811.163.6:282.3(497.4 Slovenske gorice)
THE SPEECH OF SV. TROJICA IN SLOVENSKE GORICE

The speech of Sv. Trojica belongs to the Eastern Slovene gorice subdialect, and with it to the Panonic dialect group. The speech does not have tonemic oppositions, but it has preserved the quantitative opposition. The consonant system differs from that of standard Slovene only in a few individual developments. Accidence paradigms predominantly have the movable accent on the base. In the formation of compound and complex sentences it does not significantly depart from standard Slovene.

Jezik in slovstvo, Vol. XLVI (2000/01), No. 3

Zoltan Jan

UDK 821.163.6(450).09 Šorli L.
LJUBKA ŠORLI AMONG THE ITALIANS

The article discusses the perception of Ljubka Šorli, a poet from the Goriško-Tolminsko area, in Italy. The characteristics of these processes do not seem to be any different from those typical of the reception of other Slovene poets in Italy. What is specific is the depth of the intimate reading of her lyrical poems by some Italians who came to know her work through co-operation with poets and writers from Gorica.